

ЛЕМКІВЩИНА LEMKIVSHCHINA 1992

УКРАЇНА ВІЛЬНА

ч. 1

**НАША ЦІЛЬ: ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ
У ВІЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ**

**OUR MOTTO: THE UNITY OF UKRAINIAN ETHNOGRAPHIC TERRITORY
IN A FREE UKRAINIAN STATE**

**ЛЕМКІВЩИНА
КВАРТАЛЬНИК**

РІК XIV ЧИСЛО 1/52 ВЕСНА, 1992

видає

**ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ
з рамени**

**СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЛЕМКІВ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ
І ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ**

ВИДАВНИЧА КОМІСІЯ

Мирон Мицьо
Марійка Дупляк
Юліян Котляр
Василь Скомський

— Голова
— Заступник голови
— Адміністратор
— Фінанс. референт

адреса

"Lemkivshchyna"
P. O. Box 7
Clifton, NJ 07011-0007
USA

АДРЕСА КРАЙОВОЇ УПРАВИ ООЛ:
Organization for Defense of Lemkivshchyna
P. O. Box 7
Clifton, New Jersey 07011-0007

Редактує Колегія:

Редактор — Іван Лико
Павло Лопата
Катерина Мицьо

Мистецьке оформлення обкладинки: М. Черешньовський

Редакція застерігає собі право виправлюти мову, та скорочувати надіслані матеріали. Прислані матеріали Редакція не повертає. Передрук матеріалів з "Лемківщини" дозволяється при умові подання повної назви журналу.

**Річна передплата 10.00 ам. дол. летунською поштою 16.00
дол. річно. Ціна числа 2.50 ам. дол. (або рівновартість в
чужій валюті). На Вашій адресі є зазначено, доки заплачена
Ваша передплата.**

ЗМІСТ

Україна стала самостійною.....	1
Пророчі слова Шевченка	2
Т. Шевченко. Н. Маркевичу	2
М. Мицьо. Репортаж	3
НК. Конгрес лемків — потреба часу	6
М. Горбаль. Русини і Україна	7
I. Фуджак. Конари русинства	10
В. Гула. Ставлення ОУН-УПА до депортациі українського і польського населення в 1944-47 роках	12
П. Ластівка (Когут). Свято культури лемків	15
С.І.Кищак і О.С.Киричук. Під страхом смерті.....	16
I. Красовський. Журнал „Лемківщина“ заслуговує кращої оцінки.....	19
М. Мушинка. Потомки Никифора Лещишка відгукніться.....	21
В. Войтович-Пецушек. Явожно у спогадах українців	22
Л. Фаль. Спасибі Степовій	25
З листів до Редакції:	26
— А. Майкович	
— А. Кобаса	
I. Кирпан. Спогади про важкі післявоєнні роки та переселення лемків на Україну	27
Прес-фонд „Лемківщина“	31

На обкладинці: Присяга солдатів на вірність Україні.

**ЧИ ВИ ЗЛОЖИЛИ ВЖЕ СВОЮ ПОЖЕРТВУ НА
„ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ“?
ЯКЩО НІ, ТО ЗРОБІТЬ ЦЕ СЬОГОДНІ!
ЧЕКИ І МОНІ ОРДЕРИ ВИПИСУЙТЕ:**

і шліть на адресу:
The Lemko Research Foundation
P. O. Box 7
Clifton, NJ 07011-0007

Ваші пожертви є звільнені від податку в ЗСА.

З друкарні Мирона Баб'юка
Printing Methods, Inc.
1525 Emerson Street, Rochester, NY 14606
(716) 458-2133   Fax (716) 458-1536
Printed in U.S.A.

УКРАЇНА СТАЛА САМОСТІЙНОЮ

У час, коли це число журнала „Лемківщина” дійде до рук Вш. Читача, будемо могли сказати, що людство нашої плянети, а з ним і ми самі переступили поріг нового 1992 року, залишивши за собою один із непересічних, бурхливих драматичними подіями років.

Минулий, 1991 рік, вписався на сторінках історії людства небуденними подіями безкровної революції й занепаду політичної системи, званої Союзом Советських Соціалістичних Республік, яка у дуже складних економічних умовинах, в неймовірно простий спосіб, перестала існувати як імперія, що протягом семи десятків років знищила, приблизно, стільки ж десятків мільйонів невинних людей, не виключаючи й мільйони немовлят.

Щезла з мап нашої плянети назва Союз Советських Соціалістичних Республік, але не щезли живі ще сотки тисяч катів, яких руки забризкані кров'ю невинних людей. Чимало із них, задекларувавши себе „демократами”, надальше займають високі адміністративні й державні посади, вичікують відповідного, сприятливого їх особистим інтересам моменту для зааранжування хоча б і найкрайнішої провокації, щоб лише могли дірватись назад до повних корит і надальше пити кров своїх підданих — невільників новітньої доби. Зрештою, вже й почали влаштовувати демонстрації; де закликають, зокрема військовиків, до переварння влади й повороту до комуністичної системи. Переходові, дуже трудні економічні умовини життя, громадян бувшого ССР, дають їм притоку до публічних виступів.

Маймо надію, мимо всього, що майбутні події на обширі бувшого ССР покотяться шляхом демократії, свободи й волі, на який вступила наша нескорена Україна, що від 24-го серпня 1991 року стала незалежною державою. Дотеперішній хід подій в Україні каже нам радше оптимістично дивитись в майбутнє, але досвід минулих сімдесяти років все ще насторожує нас всілякими сумнівами. Початки шляху самостійності України все ще можуть показатись дуже крутыми, бо проблеми правдивого усамостійнення можуть виявитись ще дуже складними й скомплікованими. Треба пам'ятати, що все ще існує пропадаюча, але страшна й неперебірлива в середниках і методах російська імперія, якої не лише пересічні громадяни, але й провідні державні мужі (не виключаючи Бориса Єльцина) не можуть позбутись комплексу „старшого брата”. Мимо бундючних заяв про демократію, признаванням сусіднім народам права на самостійне життя, їхні практичні

політичні та економічні потягнення заперечують їхнім заявам. Самостійність сусідніх держав (бувших колоній Москви) розуміють тільки і виключно у „св'язі з матушкою Расєєю”, де, очевидно росіянин повинен бути „старшим братом”, а що за тим йде — жити чужим коштом.

Надіймось, що усі прошарки українського народу сконсолідують свої зусилля для закріплення здобутої незалежності, для ліквідації господарської руїни, успадкованої по сімдесятілітньому будуванні „найкращого й найсправедливішого” устрою, званого соціалізмом, та для здобуття рівно-партнерського місця в Європі і світі. І, не дай Господи, щоб серед наших політичних „супер-патріотичних” партій (незалежно від назви) знайшовся провокатор, чи провокатори, які під гаслом „Україна для українців” зуміли б довести до кровопролиття і поновного зашморгнення петлі ярма на шії УКРАЇНЦЯ. Наші сусіди, зокрема північно-східній, мають пребагатий досвід і знають як насаджувати зрадників і провокаторів і таким способом „чужими руками вигортати для себе каштани з огню”. Сподіваємось, що тим разом історія не повториться...

Установи й інституції незалежної України, безсумнівно, займуться також питанням допомоги і оборони інтересів своїх громадян і українців, що проживають поза її кордонами, які таку поміч потребуватимуть. Покищо, сама Україна потребує помочі, яку ми лемки у вільному світі несли дотепер спільно з українською зорганізованою громадою, як також індивідуально, і будемо робити це доки наша ненька Україна закріпить своє вільне, свободне, незалежне державне життя і створить умовини людяного життєвого рівня усім громадянам, проживаючим на її території.

Для нас лемків важним завданням є збирати й оприлюднювати матеріали, що відносяться до історії, культури і традицій нашої регіональної спадщини. Зокрема, списувати й публікувати спогади та інші матеріали про трагедію Лемківщини в ході і безпосередньо по закінченні Другої світової війни. Ці спогади публікувати з метою їх оприлюднення, щоб тим способом запобігти повтореннюся нелюдяних вчинків і ганебних злочинів. Такі спогади ніяк не можуть служити як чинник ширення ненависті між українським і сусідніми народами.

Наши публікації повинні словніти ролю освітньо-виховного чинника, що людину кінчаючогось двадцятого століття, а то й майбутніх поколінь, повинен ставити на п'єдесталі ЛЮДИНИ, — не на рівні звірини, яка живе коштом слабшого противника. Зав-

дання це — дуже трудне, бо й у найновіших війнах, в культурних народів, кудись щезає поняття людяності, а його місце займає тупа звіряча глупота, що вкінці проявляється в ненависті і садистичних вчинках.

Хотілось би, щоб сучасні і майбутні покоління

Пророчі слова Шевченка

Рік-у-рік величаемо ім'я того, хто розбудив та розвинув у нас національну свідомість, без якої не могли б ми стати нацією. Рік-у-рік українські громади в Україні і по всьому світу святкують дні Тараса Шевченка — творця українського відродження, поета, мальара, революціонера, звеличника козаччини, нашого національного пророка і великого патріота, який сам безмежно любив Україну і всіх нас закликав її любити:

Свою, Україну любіть,
Любіть її во врем'я лютє,
В останню тяжкую мінуту
За неї Господа моліть.

Великим бажанням поета було, щоб Україна здобула волю, за яку закликав змагатись і постійно боротися:

Борітесь — поборете:
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля
І правда святая.

Тарас Шевченко вірив в те, що український нарід заживе вільним життям. Цю свою віру він висловив так:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти.

українського народу і всього людства не переживали часів подібних часам кривавого правління володарів червоного Кремля, під знаменем серпа і молота. Щоб ніхто не переживав страхіть сталінських виселень, переселень, моральних і фізичних тортур.

Т. Шевченко

Н. МАРКЕВИЧУ

Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате:
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати.
Тепер летиш в Україну —
Тебе виглядають.
Полетів би за тобою,
Ta хто привітає?
Я й тут чужий, одинокий,
I на Україні
Я сирота, мій голубе,
Як і на чужині.
Чого ж серце б'ється, рветься?
Я там одинокий.
Одинокий... А Україна!
A степи широкі!
Там повіс буйнесенький,
Як брат, заговорить;
Там в широкім полі воля;
Там синє море
Виграває, хвалить Бога,
Тугу розганяє;
Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють,
Розмовляють сумуючи,
Отака їх мова:
„Було колись — минулося,
Не вернеться знову”.
Полетів би, послухав би,
Заплакав би з ними...
Ta ба! Доля приборкала
Mіж людьми чужими.

РЕПОРТАЖ

Ранком 12-го жовтня 1991 р., літак „Сабена” вилетів з летовища „Кеннеді” до Брюсселю. Тут відбулась пересідка на літак „Єврофльоту” до Києва. Мені припало місце з одним журналістом з Південної Африки, який також летів до Києва. Між нами відразу нав'язалась розмова про події в СРСР, особливо в Україні. Мій співбесідник про Україну мав деяке знання, базоване на загальних інформаціях західних засобів масової інформації з Москви. Мені приходилося його спростовувати і він з великим задоволенням мої спростовування нотував у своєму нотесі. В Києві він з великою вдячністю, на прощання, потиснув мені руку із окликом „Слава Україні”, якого я навчив його під час полету.

Дуже приємним було те, що на літаку до Києва панувала тільки українська мова. Також радіом передавались українські пісні. Стюардеси старалися виконувати свої завдання якнайкраще, все ж таки їм ще бракувало смілості й приємної усмішки.

В Києві літак приземлився по півдні 13-го жовтня. Тут також можна було відчути іншу атмосферу від тієї, яка стрінula нас з дружиною Катериною в травні минулого року, коли нас забрали у спеціальну кімнату і роздягли майже до гола. Тоді сконфіску-

вали деякі книжки, всі листи і гроші, які були передані в цих листах через нас людьми в Америці для рідних в Україні. Цим разом — до книжок ніхто й не заглядав. Не перевіряли і грошей. Всюди мова українська.

На летовищі мене стрінula донька Марійка з її нареченим Олександром. Звідси ми поїхали машиною на квартиру, яка була винайнята на один місяць для гостей, які з'їжджаються на весілля Марійки і Олександра, що було заплановане на 18-го жовтня. В два дні пізніше приїхав з Америки син Марко з дружиною Любою. Тому, що вони їхали через Польщу, з ними приїхала звідтам Любі сестра з нареченим. День перед весіллям прибула моя сестра Катерина зі сином Володимиром з Миколаївської області. Туди сестру з родиною виселили в 1946 році зі села Полонна Сяніцького повіту на Лемківщині.

Весілля відбулось з мішаними традиціями — Києва і Лемківщини. Шлюб відбувся в Андріївській церкві в Києві, а весільна гостина — в одному із кооперативних ресторанів. Гостей привозив і відвіз спеціально винайнятий автобус. Під час гостини, на якій не бракувало ні пиття ні жі (не гірше Америки), гостей забавляла оркестра „Козаки”, у складі сімох хлопців в козацьких строях, що й було найбільшим атракціоном цієї події. Під час гостини знані діячі „Руху” складали привіти, а Київське Товариство „Лемківщина” присяло свого представника в особі В. Гули, який вітав молоду пару коротким словом і квітами. Прибулий разом з ним соліст лемківського роду відспівав лемківську весільну пісню.

По закінченні весільної гостини гості розходились додому. Хто жив близько — пішком (і так вирішила ю молода пара), інших розвозив автобус.

Після щойно відбутої родинної імпрези мене чекали обов'язки загально-громадського характеру, які я прийняв згідно рішень засідання Ради Директорів ФДЛ, ще перед моїм виїздом, а саме: справа перевидання в Україні книжки Марії Остромирі „Лемківщина в огні” та обов'язок передачі видань про Лемківщину, які я привіз зі собою для першої в Києві Бібліотеки Української Діаспори. Кромі цього я знайшовся на Україні в час дуже важливих історичних подій, отже мої переживання й участь до, під час, і по загальному українському Референдумі 1-го грудня 1991 р.

Справа перевидання книжки „Лемківщина в огні” забрала мені досить багато часу. Приходилося нав'язувати контакти, зустрічатись і переговорювати з

Голова ФДЛ Мирон Мицьо передає директорові Бібліотеки Вікторові Погребнякові науковий збірник „Лемківщина”

різними видавництвами — кооперативними, державними, чи півдержавними. Одною з найбільших проблем всюди був брак паперу. Всюди бралось до уваги перевидання десяти тисяч примірників. Майже всі кооперативні видавництва подавали приблизну ціну, яка коливалась около 40 і понад 40 карбованців за штуку. У продажі в кіосках, чи книгарнях максимальна ціна — 5 карб., отже страта на одній штуці 35 карб.

Мимо цього, що ФДЛ рішила це видання фінансувати і готові книжки передати Товариствам „Лемківщина” в Україні і тим способом допомогти їм матеріально, мені такі ціни здавались за високі. Принагідно зауважив я оголошення в газеті про приймання замовлень на друк всяких книжок. Я негайно пов’язався з видавництвом телефоном і так ми домовились про зустріч.

Уже на другій зустрічі, в присутності всіх членів дирекції, головний економіст представив кошти видання. Мені була представлена умова такого порядку: 100.000,00 карбованців і закуп копіювальної машини „Зираакс”.

Гроші для мене не становили проблеми, але що з машиною? По кількох безуспішних відвідах деяких підприємств у Києві і телефонній розмові з представником підприємства „Беркут” у Львові, на підставі інформації мого зятя Олександра (майже впovні зневірений) одного дня я відвідав нововідкрите підприємство електронного устаткування, на Львівській площі у Києві, де — на моє щастя — була одна машина „Зираакс”, що відповідала моїм вимогам. Цю машину я закупив і передав головному книговодові та заступникові головного редактора Видавництва, в якому друкуватиметься „Лемківщина в огні”.

Хочу підкреслити, що перед вплатою грошей і підписанням 5-го грудня 1991 р., умови на друк десяти тисяч примірників, я одержав на це згоду Ради Директорів ФДЛ за посередництвом моєї дружини Катерини.

Умову підписано між Фундацією Дослідження Лемківщини і Спілкою Письменників України, яка ще являється державною установою. Друк „Лемківщина в огні” повинен бути закінчений в перший половині травня 1992 р.. Розподіл книжок встановлено за таким порядком: Видавництво одержить 1000 штук, до Польщі — 1000 штук, до Америки — 1000 штук і 7000 примірників мають бути розділені між відділення Товариства „Лемківщина” у Києві, у Львові, в Тернополі та Івано-Франківську. Відповідальним за розподіл погодився бути голова Товариства „Лемківщина” в тернополі Володимир Барна.

Бібліотека Української Діаспори діє в Києві (вул. Велика Житомирська 4) від кількох уже місяців. Її експонати (понад 3 тисячі) постійно поповнюються дарунками як від українських інституцій, так і від окремих громадян. Це — книги та періодика з українською тематикою, що побачили світ у різний час за межами України.

30 жовтня 1991 року у приміщеннях Бібліотеки я мав змогу зустрітись із членами управи, де й став добродієм Бібліотеки. Я інформував присутніх про організаційне життя вихідців з Лемківщини на американському континенті, про їхню участю у популяризації друкованого слова про духовну спадщину карпатського регіону. Я також висловив надію, що між ФДЛ та Бібліотекою існуватиме постійний контакт.

Приймаючи від мене дарунок — науковий збірник „Лемківщина” (земля, люди, історія, культура) у двох томах, та комплекти чисел квартальника „Лемківщина” за одинадцять років, директор Бібліотеки Віктор Погребняк сказав: „ Ми у свою чергу будемо пропагувати ваші доробки”.

Додамо, що наступного дня про цю подію розповіли глядачам України теленовини.

Я також мав нагоду бути на нарадах V Конференції товариства „Україна”. Про цю подію коротку інформацію помістила громадсько-політична газета „Демократична Україна” від 21-го листопада м.р., де й було поміщене фото декількох учасників Конференції, а саме: письменник з Тернополя П. Тимочко, артист СРСР Д. Гнатюк, доцент Івано-Франківського педінституту М. Ортинська, директор Тернопільського краєзнавчого музею В. Лавринюк і моя скромна особа.

„Про зміцнення зв'язків з українцями, які живуть по всіх світах, про спільні заходи до піднесення нашої культури, духовності йшлося на цьому форумі” — конклідує автор інформації.

Дозволю собі вернути ще до справи Бібліотеки української діаспори, про яку я згадав вище. Заходи про мою зустріч з управою Бібліотеки поробив наш дописувач до „Лемківщини” Володимир Гула. Він же товаришив мені у відвідах Бібліотеки, де я особисто був дуже приємно заскочений таки зараз по переступленні порога залі читань. Там, окрім дирекції і обслуги, на нас чекали кореспонденти і група працівників українського телебачення.

Продовження на стор. 5

Мене — як голову Фундації Дослідження Лемківщини із США — привітав директор Бібліотеки п. Віктор Погребняк, а церемонія передачі наших видань про Лемківщину відбулась з великим піднесенням. До речі — науковий збірник „Лемківщина” подарував 1-ий відділ ООП в Нью Йорку, а комплекти журналу „Лемківщина” приготовляв член цього ж відділу Петро Гарайда.

Згодом я мав змогу відповісти на багато питань, кореспондентів, що стосувалися подій на Лемківщині після закінчення Другої світової війни. З обміну думок я поробив висновки, що Україна мало поінформована про тамті події.

В час короткого інтерв'ю, яке я таки там дав станції телебачення, м.ін., я піддав думку винесення на екрані гасла пропагуючого потребу голосування за незалежність України. Моя пропозиція була прийнята і я дуже радів тим, що протягом останніх двох тижнів перед референдумом на екранах телебачення щогодини передавалось, пропоноване мною, гасло вписане золотими буквами на синьому тлі: „1-го грудня Незалежній Україні — ТАК!”. Диктор виголошував слова гасла дуже професійно, з відповідною дикцією.

Наступного дня телевізійні новини передали мое коротке інтерв'ю із коментарем відносно гасла-заклику, а Товариство Лемківщина в Івано-Франківську закликало українців з Лемківщини взяти

участь в референдумі і сказати „так”.

В кілька днів після моїх відвідин Бібліотеки української діаспори в деяких часописах з'явилися повідомлення про цю подію, а члени товариства „Лемківщина” зі Львова, Тернополя і Івано-Франківська телефоном складали мені гратуляції за вдалий виступ по телебаченні.

Вечером 30-го жовтня довелось мені бути присутнім на засіданні Відділення товариства „Лемківщина” в Києві, де найбільшою заботою членів було питання фінансового забезпечення діяльності Відділення. Я старався пояснити, що наші організації за кордоном існують і діють виключно завдяки фінансовим засобам, придбаним власними зусиллями членства, як прим.: влаштування мистецьких імпрез, інших доходових підприємств, товариських забав, роблення і продаж вареників, печива, збирка пожертв і коляди, членські вклади, і т.п. Ніяких державних дотацій наші організації не мають, а їхня діяльність спирається на тяжкому труді і праці членства.

Я виніс враження, що присутнім було важко зрозуміти мої пояснення. Їхня ментальність спрямована на уявні джерела фінансування організаційної діяльності, і ще треба буде часу на зrozуміння потреби ведення суспільної і громадської роботи власними силами.

(далі буде)

Членство Тов. „Лемківщина” в Києві після засідання 30.X.91 р. Перший зліва стоїть голова Відділення М. Горбаль, сидить третій справа М. Мицьо.

КОНГРЕС ЛЕМКІВ — ПОТРЕБА ЧАСУ

9 листопада 1991 року лемківська громада Польщі, загально говорячи, проявила свою громадянську, а то й національну зрілість і стремління до організаційного взаємозв'язку та єдності серед самих лемків. Делегати найвищого форуму Об'єднання лемків, яким був з'їзд, що проходив у Сярах біля Горлиць, дотримуючись демократичних принципів у проведенні зустрічі (мимо спротиву деяких членів дотеперішньої президії) наголошували, що нинішня ситуація вимагає згуртованості, пошани, орієнтації на національній площині на те, що єднає, а не на те, що різничає і вносить роздор. Врешті зрозумілим стало, що внутрішні спори (не тільки релігійні), які ще мають місце у лемківському середовищі, ведуть тільки до громадського послаблення (доказ — вибори до парламенту РП) і служать іншим для розчленовування громади як лемківської, так і української в цілому.

Не стільки для вирішення, скільки для з'ясування багатьох наболілих проблем у Підкарпатті і поставлення собі питання: як нам далі бути? — корисним став лемківський з'їзд, участь в якому взяли делегати 26 гуртків Об'єднання лемків, діючих не тільки на Лемківщині, але й в західній Польщі (Зелена Гора, Гожів і Вроцлав) та в Krakові.

Свідками бурхливого форуму, особливо його початку, в якому розумному підходові до вирішення часто процедурних справ не дозволяли сильні емоції, що не найкраще засвідчувало про культуру поведінки деяких делегатів, були представники Міністерства культури і мистецтва, влади Новосанчівщини і Кроснянщини, керівництво Об'єднання українців у Польщі, Стоваришіня лемків та гості з побратимських організацій з України, Чехо-Словаччини і США.

I з'їзд Об'єднання лемків, яке засновано 30 березня 1990 року, відкрив уступаючий голова ГУ ОЛ Федір Гоч. Після довгих суперечок, в результаті чого частина делегатів покинула зал дебатів, у тому ж голова Ф. Гоч, у демократичному явному голосуванні обрано ведучого наради — Степана Клапика, а звіт з дотеперішньої діяльності, особливо з історії засновування поодиноких низових ланок, склав дотеперішній секретар ГУ ОЛ Петро Шафран.

Мандатна комісія з'їзду ствердила, що з'їзд є дійсним і має право приймати вирішальні постанови. Зі звіту виникало, що з-посеред 95 запрошених на нараду прибуло 68 делегатів. В голосуванні брало участь 56 делегатів.

При такій наявності мандатів у тайному голосуванні пройшли вибори 15-особового правління Об'єд-

нання лемків. До виборів запропоновано 19 кандидатів. Найбільшу кількість голосів здобули: Петро Чухта, Василь Шлянта і Степан Гладик (по 51). Головне правління обрало президію ОЛ у такому складі: Василь Шлянта — голова, Петро Чухта, Степан Гладик та Іван Фуджак — заступники голови, Петро Шафран — секретар, Олександер Маслей і Володимир Мокляк — члени.

На пропозицію комісії постанов, якій головував Л. Галь, з'їзд вніс деякі уточнення і зміни у статуті та схвалив ряд документів, відредактування яких доручив президії. Фактографію з'їзду детальніше представлятиметься в наступному номері тижневика.

Кожна з порушуваних на з'їзді справ зводилась до одного: єднання сил на грунті лемківського буття у Польщі, яке матиме сув'язь з усім, що українське, бо ж праматірною землею нас усіх була Київська Русь.

Статтю „Конгрес лемків — потреба часу” ми помістили за „Нашим словом” (Польща) №. 47 від 24 листопада 1991 року. В цьому ж номері також поміщений „Наш коментар”, якого думки варті нашої уваги. Ось деякі із них:

„.... Адже жодна інша етнічна група українців не зазнала, мабуть, такого жорстокого пригноблення, розчавлення, не була піддана такому одурманюванню, розчленовуванню і відчужуванню від свого, як лемки. Їм так успішно забито баки, що навіть серед освічених, отже, здавалося б, політично мислячих з-поміж них, вдавалося втікмати самогубні ідеї”. I дальше: „....глашатаї латинської максими: *divide et impera* робили все, щоб утримувати їх родову свідомість на рівні племені. Бо тільки такими найпростіше управляти”. В закінченні автор коментаря говорить: „Хочеться вірити, що ми були свідками великого зламу, очевидцями розплющування очей на незабріхану національну пам'ять, що ми — лемки, бойки, долиняни, холмщаки, підляшушки — одне і те ж, тобто частка українського народу, його історичне, культурне і звичаєве багатство з усіма внутрішніми відмінностями, в тому і віросповідними. Хочеться вірити, що організоване життя лемків відгомонюватиме відтепер не пристрастями, чварами, а злагодою, незалежно від організаційної чи віросповідної принадлежності. Хочеться вірити, що протистояння, відчужування лемків від руського, а нині українського пня — це гірка сторінка минулого. У нас-бо єдиний спільний корінь, для нас-бо також грають сурми майбутнього зі Сходу” (в).

РУСИНИ І УКРАЇНА

Гео-політичне становище України на історичних перехрестях виявилося вкрай неблагодатним. Вдале місце під сонцем з ласки Божої не завжди гарантує народові бажаній мир і процвітання.

Покищо цивілізація не виробила більш надійної форми захисту духовного світу народу-племені його ідентичності, свого національного „Я”, як наявність власної державності. Свого часу Україна втратила таку державність і це найбільше горе нації, це перший „чорнобиль” України. Потім будуть геноциди, будуть репресії, голodomори, нищення мови, нищення духовного і культурного світу, роздори, будуть нові „чорнобилі”. Цей важкий хрест спроможний кинути націю в розpac і зневіру, у відчай і зраду, у розбрат і злобу, позбавити віри. Слава Богу ця іржа не зуміла роз'їсти до тла сутність Русі-України. І при першій же благодатній нагоді знову спрацьовує інстинкт само-збереження.

Кінець ХХ-го століття став початком очищення народів від тоталітарних режимів — чим і залишиться знаменним в історії. Ця хвиля не оминає і Україну. І знову на порядок денний виходить потреба власної державності. Колоніальний стан України, великого і багатого краю, тепер вже очевидний кожному.

Як представник теперішніх демократичних рухів на Україні, а також як голова Ради відділення Товариства „Лемківщина” в Києві, на тлі українського національного відродження, я хотів би торкнутися проблем „русинства”. Як лемко, хочу поділитися своїм баченням і, гадаю, що маю на це право.

Два останніх роки проблеми українців-русинів з Карпат, або як ще називають карпато-росів, виходять на авансцену громадських рухів і це — закономірно і добре. Прикро, як на мене, що це місцями набуває нездорових політичних пристрастей. Не буду вдаватися у глибокий історичний екскурс бо ясно, як Божий день, що Русь Карпатська в ті далекі часи не чулася окремішим народом від Русі Галицької чи Русі Київської. Кожен усвідомлював себе руським і цим визначав свою принадлежність. Хіба така ознака, що слово „Русь” за різних умов не однозначно в часі у різних регіонах трансформувалося у нове історичне поняття „Україна” (а в деяких місцях зовсім не трансформувалось) дає підстави вважати, що ми є різний народ?

Скажіть мені на милість, невже хтось з науковців, що займається цією проблемою серйозно вважає, що у Подніпров’ї чи Галичині нині живуть нащадки не

тих же русів. Чи може завезено туди якийсь інший народ?

Зрозуміло, що ніхто ні кому не має права заборонити визначати чи відчувати себе іншим народом.

Останнім часом вже було проведено кілька міжнародних семінарів (Ужгород-Україна, Krakiv-Pольща, Пряшів-Словаччина, Новий Сад-Югославія) присвячених проблемам регіональної культури українців-русинів у Карпатах і діяспорі.

Зрозуміло, що цілком з об’єктивних причин якась окремішність могла зформуватися у Словаччині, Югославії, за умов повної відірваності на протязі десятиліть від Українського материка.

Але я на сто відсотків переконаний, що якби Україна ще в 1919-ому році відстояла свою незалежність, стала вільною європейською державою, то проблема національної принадлежності для багатьох

— хто ще й сьогодні шукає хто ми і якого роду — була б вирішена сама собою. А за умов відсутності власної держави яка потреба русинові у чужій державі називати себе українцем, коли на самій Україні, впродовж десятиліть, так називати себе було невигідно, ба і небезпечно. Та й що це за народ такий, що не може взяти під свій захист в інших країнах представників свого роду-племені.

Оце ті об’єктивні причини, коли слово „Україна” не лише не гріє, а навіть насторожує.

Кінець ХХ-го століття — як весна європейських народів — дає шанс і Україні отримати державність. Чи матиме Україна противників у цих стримліннях? Без сумніву — мала і матиме.

Саме у такий момент на вищезгаданому семінарі в Ужгороді представник місцевої влади депутат З. Митровка виступає із заявою, що карпатські русини нібито воліють аби Закарпаття на правах автономної області увійшло до складу Російської Федерації. Ох, як це все відомо! Старе як світ — поділяй і владарюй. Ніби не було ще в 1919 році всенародних зборів у Хусті де за представництва 420 делегатів самі русини усвідомивши себе частиною українського народу проголосили воз’єднання Закарпаття з Українською Соборною Державою. А другий з’їзд молоді з Закарпаття у липні 1934 року (9650 делегатів з 84 сіл і міст) хіба не відзначив у своїй резолюції: „З’їзд з обуренням відкидає негідні спроби... штучно створити з нашого населення якусь окрему „підкарпатську націю”, бо Підкарпаття заселяє частина великого українського народу”.

Можу тільки догадатись чиє завдання виконувала п-ї З. Митровка на семінарі в Ужгороді. Тут все ясно. Але мені ще й зараз ніякovo — з якою святою наївністю мої карпатські країни давали себе запутувати поняттями „Росія, Русь” і велика експансивна московська імперія могла послуговуватися ними у своїх колонізаторських цілях. Згадайте цілі течії москвофільства. Життя віддані за „Велику Росію”, тепер уже ясно, як „добровільно” приєднувалися цілі народи і як вони „розцвітали” у лоні імперії.

Коли галичани якось швидше розібрались хто, куди і чого їх кличе і відкинули ці стримління, то москвофіли перекинулись на Лемківщину. Спочатку розкол серед віруючих (до 1926 року всі лемки були греко-католики). На цю пору, за умов відродження Української Автокефальної Церкви це не так загрозливо, але на той час?

Пройшло це сум'яття й через нашу родину. Половина роду Горбалів ходила до однієї церкви, друга — до іншої.

Коли при переселенні на Україну батько запропонував моїй старенькій бабусі осісти нам на Львівщині, бабуся категорично запротестувала: „Не буду ту — ми руські і юдьмо до Росії”. До Росії не доїхали, доїхали до Харківщини. Але і зрусифікованого Харкова було досить, щоб через місяць, другий позапрягти коні і своїм ходом назад до Карпат. Осіли таки на Львівщині.

Дійсність якнайліпше охолоджує від міражу навіянного співом облудних сирен. Гадаю, що часом не завадило б і деяким науковцям хоч з місяць пройтися по Сибірських етапах, воно зразу по-інакшому „Русь-Росія” розуміється. Бо якби лемко Сергій Зинин пройшовся етапом, то чи написав би брошуру „Лемковина-Сибір”, де цілком серйозно оспівує нову Батьківщину для переселення лемків. ...Моторошно. Щось подібне готував Каганович для цілоти України за Уралом. Тепер, вже відомі цілому світові жахіття сталінського терору у Советській імперії, сумно згадувати, що діяльність на той час лемків проросійської орієнтації була направлена на пропаганду „досягнень” Радянської Росії. Надіюсь, мої дорогі лемки, хочу надіятися, що не маємо за це гріха перед Богом, бо „не відали що чинимо”. Але чи й надалі не хочемо відати?

Колиsovетські тюрми і концтабори були перевнені борцями за демократію в Росії країнами представниками сотні поневолених імперією народів, советські чиновники в той час роз'їжджали по закордону з цинічними заявами, що в Радянському Союзі людина живе найвільніше, що в Радянсь-

кому Союзі нема політв'язнів і запрошували, серед інших, на свої обіди у посольствах і представників Лемко-Союзу, вірогідно як тих, хто вірить їм. І було мені прикро в ув'язненні від того. Прикро перед естонцями, литовцями, вірменами, грузинами, латишами, росіянами та іншими. І знову: прости нам, Господи, бо не відаємо, що чинимо.

Сьогодні розваляється остання колоніяльна імперія світу, а скільки енергії витратило наше москвофільство для укріплення цієї тюрми народів. Я не хотів би щоб хтось особисто з моїх країн брав собі на карб мої звинувачення. Ми народ довірливий і нас легко обманювати. Бог не послав нам свого Мойсея, щоб дав нам прозріння.

У цей критичний час для багатьох народів Європи знову постало питання бути чи не бути, а якщо й бути то ким і як. І в цей час поспішне творення, як правило науковцями, нової нації посеред Європи, з наперед оприділеною їм долею курдів — насторожує. Я уже сказав, що кожна спільнота, що усвідомлює свою окремішність, має право захищати її. Лиш би цей захист знову не був вдало використаний третіми силами і знову підступно проти нас же. Як в народі кажуть: „Там де два б'ються — третій користає”.

Я не належу до тих хто безоглядно вважає, що проблема русинства надумана зловмисниками, що (коли — Ред.) варто було Україні заговорити про Державну незалежність, як тут появляється проблема русинства. Але коли відривається Крим, активно мусується шовіністами теорія Новоросії, як нової держави на Півдні України, проблеми так званої „Донецької республіки” і т.п., все це не може не насторожувати. Не подумайте, боронь Боже, що ставлю на один щабель провідників карпаторуської теорії з російським шовінізмом. Та й самі теоретики цієї проблеми відмежовуються від російського шовінізму, але нездоровий ажотаж навколо цього, все таки кимось підігрівається.

Серія семінарів, проведена з проблем карпато-росів, мала чомусь, як видно з газетних повідомлень, однобокий ухил. В якісь мірі це можна виправдати власною амбіцією професора з Канади Павла Магочія, який є одним із чільних організаторів таких семінарів. Він, виробивши чітку теорію Карпаторуської республіки, зрозуміло, зацікавлений у доповідачах співзвучних йому і, мабуть, волів надавати слово тим, хто виступав на користь його теорії. Поважний професор Новосадського університету в Югославії Юліян Тамаш, маючи іншу точку зору, так і не удостоївся слова на семінарі. І лиш через газету „Вісті з України” в замітці „Вміти вислуховувати одне одного” висловив своє ставлення як до цих семінарів

так і до проблеми карпаторосів загалом. Тим паче, що саме русини Югославії чи не найбільше сформувалися як окрема нація. То, здавалось, їх би і треба було вислухати.

Користуючись нагодою процитую цю статтю хоча тепер:

„Від імені нашої невеличкої югославської делегації і від себе особисто, — каже Ю. Тамаш, — повинен сказати, що, незважаючи на важливість проблематики Міжнародного наукового семінару, офіційна його частина була організована не на належному рівні. Елементарна культура вимагає, щоб людині, яка приїхала на семінар і готувалася до нього, надали слово. Не кажу про себе, але не виступив жоден з югославських науковців. Просто не дістали такої можливості. Югославську науку з русинської проблематики представляв, власне кажучи, аматор у цьому питанні.

Мені прикро за науку, бо моя робота була теоретично фундаментальна і порушувала проблеми, які так і не знайшли свого вирішення. Досить полемічною була позиція П. Магочі і Л. Медеші, але контраргументів я не почув. Замість цього декларувався русинський сепаратизм і склалось враження, що побічну точку зору нібито поділяють офіційні кола на Україні.

На семінарі виступали люди, як кажуть вчені „без книжки“. Я, до прикладу, маю тридцять книжок і сім наукових монографій. Просто добиралися промовці, які твердо стоять на позиціях русинського сепаратизму, з тим, щоб надати йому наукове підґрунтя і, як науковець, я не можу не говорити про це. З гіркотою мушу констатувати, що Олекса Мишанич, який представляв таку поважну організацію, як Академія наук республіки, в організаційному плані виявився не на рівні своїх завдань. Кажу про це тому, що з величезною любов'ю і повагою ставлюся до українського народу та його культури.

Вивчаючи багато років карпаторусинство, дійшов висновку, що русинська література, мова і традиції є частиною великої материнської культури, вони ні в якому разі не вузько національні. Немає, наприклад, Провансальської літератури з відомими містrelями, а є французька, так само, як магдебурзький напрямок — частина німецької літератури. Проголошення русинської культури національною — шлях до сепаратизму.

Русинство може мати культурну автономію, розвиватися в складі національної культури, збагачуючи її в інтересах культури русинів і українського народу.

Мені здається антиісторичною ідея створення так званої Карпатської республіки. Народ України не по-

годиться, щоб у неї відняли Закарпатську область. Так само не віддадуть частину своєї (?) — Ред.) території Польща і Чехо-Словаччина.

На закінчення хочу сказати, що як науковець, зацікавлений у наукових семінарах, де відбувається широкий обмін думками, де вчені розповідають про свої пошуки, дослідження, розвідки, викладають аргументи і контраргументи, але вони не повинні бути такими однобокими.”

Дозволю і я собі теж трохи подискутувати з професором Магочієм, який каже, що українська орієнтація в Польщі могла за понад тридцять років перетворити лемків на українців, але не змогла зробити цього і не спинила польонізації...

Пробачте, але нашо вдаватися до політичного дальтонізму, виставляючи проблему лиш у двох кольорах, мовляв українці тільки тим і заняті якби українізувати лемків, але лемки лиш теж роблять якби не стати жертвами українців. Ніби не газета українців у Польщі „Наше слово“ постійно веде лемківську сторінку, що і в найважчі часи тоталітаризму горіла як свічка не даючи погаснути лемківському духові. З цього виходить, що українська інтелігенція ніколи не сприймала лемківську пісню — не українською піснею, нашу бесіду — не українською мовою. Але і лемко ніколи не думав, що Шевченко не наш поет, а поет якогось чужого народу. Може я вже покручений лемко, але мій тато, мама: у маминій хаті на Тернопільщині досі висить образок Шевченка привезений ще з нашої лемківської хижі.

Як на мене, то проблема поставлена П. Магочієм з дивною категоричністю. Властиво, проблема поставлена там де ніби й проблеми немає.

Але якщо ця проблема поставлена, то давайте докопуватись. Ніби не славетні галичани збирали лемківський фолклор щоб показати ці дивні перли світові, то чи вважали вони за цих обставин лемків чужим народом? А науковці такого рівня могли б відчути: наше — не наше. Та й сумнівно щоб керувалися при цьому якимись великодержавними намірами. Гадаю, що такими намірами не керувався і славетний слобожанин Гнат Хоткевич, приїхавши на Гуцульщину і відчувши у ній якусь первинну неторканість українського духу. Саме через талант цього слобожанина переданий засобами театру музики, написаних ним гуцульським діялектом книжок, світ пізнав чарівність цього краю.

Чи наддніпрянець Михайло Коцюбинський зі своїми „Тінями забутих предків“увірвався у святая святих чужого народу?

Моя приятелька з Луганщини знає більше лемківських пісень ніж я, бо захоплена поетичністю лем-

ківського світу, нашим дивним мелосом і не вважає їх не українськими в той час коли російські пісні називає російськими, польські — польськими, словацькі — словацькими. Та й мою лемківську пісню „Цвінтари” переслав до Києва із пермського концтабору луганчанин Іван Світличний. І співали її у Києві на діялкеті не лемки, і сприймалася ними трагедія Лемківщини, про яку йшлося у пісні, як передчуття біди для цілої України. І така зрозумілість була мені дорогою.

А щодо Ваших зауважень п. Магочий, що українці не змогли також протистояти польонізації лемків, Ви ж прекрасно знаєте ту реальну дійсність як в комуністично-тоталітарній Польщі так і в підневільній, окупованій більшовиками Україні. Бо навіть тут українство перед тотальною русифікацією стояло на грани повного знищення.

Я шаную, пане професоре, Вашу ерудицію, як русин русинові завжди буду радий подати руку, буду захищати Ваше право висловлювати свою думку, але як лемко, що народився не в Америці, але для кого трагедія Лемківщини залишилась кошмарним сном дитинства, хто в якійсь мірі і на собі відчув біль

розтоптаної України, трохи по-іншому бачу проблему русинства. Я переконаний, що Україна таки виборе державність і це буде демократична держава і, як на мене, матиме федеративний устрій, це буде держава українських земель де слобожані і гуцули, лемки і подоляни, волиняни і бойки, Таврія і Полісся будуть жити і розвиватися за законами свого краю, збагачуючи свої духовні надбання. А Українська соборна держава гарантуватиме їм такий розвиток, бо саме у цьому призначення Української Соборної Незалежності Держави.

Ми вихідці з Лемківщини, що розселені по Україні також по різному можемо тлумачити своє минуле і майбутнє, а в дечому ці погляди можуть бути діаметрально-протилежні, але це не заважає нам об'єднуватись у „Лемківські товариства”, для спільноти праці у збереженні і популяризації нашої лемківської культури і незалежно від того як громадяни трактують свою чи своїх предків національну чи релігійну принадлежність, Вірю, що така праця сприятиме кращим контактам з русинами у Словаччині чи Польщі.

Поможи нам Боже.

Іван Фудjak

КОНАРИ РУСИНСТВА

Увазі ВШ Читачів пропонуємо (з незначними скороченнями) статтю „Конари русинства”, що друкувалась лемківською говіркою в „Нашому слові” ч.43 (1788), від 27 жовтня м.р. Автор статті пробує кинути жменю світла на причини горезвісних подій, витворених деякими лемківськими діячами в Польщі. На теперішній час ситуація змінилась на краще. 9 листопада м.р. відбувся лемківський з’їзд, на якому обрано новий особовий склад Головного Правління Об’єднання лемків. Інформація про з’їзд поміщена на сторінках цього ж журнала п.з. „Конгрес лемків — потреба часу” — Ред.

Коли опаде листя, видно кожний конар і його природну придатність. Несподіваний повів вітру демократії відслонив терину карпатського русинства. Найбільш видне стало воно в Польщі, спричинене передвиборчою кампанією до парламенту Речі Посполитої. Як тьма до світла з темноти показалися декотрі діячі, які загніздилися і скривали свої правдиві цілі в керівних органах окремих (а якже) лемківських організацій. Псевдолемківські „орпи” чужого інтересу пробують до решти роздъобати

винищene ранами лемківське тіло, шкодити польсько-українському зближенню, а при цьому і для такого ж діяння запевнити собі добре платні фотелі. Чи роблять це вони несвідомі, лише для слави, чи матеріяльної хитрости? Ні. Ті люди, переважно з дипломами вищих училищ, є вповні свідомі ролі, якої піднялися, перестають маскувати свою роботу, а навіть не сторонять від неправди і брутальності. Вони є вповні свідомі і знають, що русинство всякої роду донедавна було сильно поборюване взагалі, а в Польщі зокрема.

Потрібні були — оскільки ще не спольонізувались лише українці і то не з причин історичного призначення правди, але головно з найвигіднішої форми нашого остаточного винищування, без призначення заподіяної кривди і можливості упоминання за її направу. Стосувано найпростішу методу рівнання і порівнення: Rusyn, Lemko? — takiego narodu niema. Українець? — якщо любить своє, а до того ще й признається за українця — то напевно націоналіст, а як такий, то сприяв УПА, отже слушно виселений і нехай сидить тихо і за таким „смільчаком” наглядали спеціальні служби. Більш криклившим

можна було дозволити на дрібну культурну діяльність, евентуально на навчання (рідної — Ред.) мови, але лише в місцях замешкання, щоб уникнути критики за дискримінацію, що в умовах розпорощення дає гарантії швидкої само-розв'язки проблеми. (Останніх 2 речення переведено з польської мови — Ред.).

Для осягнення тієї цілі використано деяких рідномовних осіб і створено їм умови діяння та забезпечення матеріальне, а також оздобу обличчя популярності як керівних діячів, всякі життєві полегші, в тому також повороти (дозволи на поворот на Лемківщину — Ред.), звернення лісів і інші. **ТИХ ЯКІ НЕ ГОДИЛИСЯ ДІЯТИ НА ШКОДУ СВОГО НАРОДУ, ЯК НАПРИКЛАД: МИХАЙЛО ЛУКАЧИК, ДМИТРО РЕПАК І БАГАТО ІНШИХ, СПІТКАЛО ТЯЖКЕ ЗНУЩАННЯ, БИТЯ ТА ІНШІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ** (підчеркнення наше — Ред.).

Чільні особи керівництва ГУ Об'єднання Лемків не потребують старатися за зворот майна і лісів, бо вони їх давно отримали, **ЯК ТАКОЖ І РИМО-КАТОЛІЦЬКІ МЕТРИКИ НАРОДЖЕННЯ** (підчеркнення наше — Ред.). Коли ОУП щораз схвалює ріжні ухвали і звернення до уряду о полагодження і направу кривд заподіяних безправ'ям, то ОП і не думало того робити — хоч було повинно, бо що два коні в парі, то не один, та й генерал МВС в промові був би не міг голосити, що “ukraincow w Polsce nіema tylko okolo 240 tysiecy, wiec nie stanowia oni problemu” (могло б це бути зближене до правди коли б не рахувати всіх з родоводу Лемківщини). Але створено умови і задбано о поділ національних порізень і віросповідних сварень. Очевидно, це найкраща метода протидіяння єдності. Або ж то всім подобається проголошення самостійної України?

Явище, що на „Лемківську ватру” приходить щораз більше людей, розвивається активність діяння, оживає національна свідомість єдності і міцніє наша народня позиція, в тому також рідних науковців у Польщі, відкриваються школи рідного навчання, церкви, а співпраця Польща-Україна утврджується понад обрахунками кривд... В такому випадку не в силі вже шкодити сіянням неправди і всякородними обchorненнями всілякого роду письмаки з-під знаку ... соціалістичного добродійства. Тратять на значенні й у вислідах вручання (що цілком недавно) „культурним” активістам медалів заслуг — також золотих.

Одинокою формою дальнього винищування нас може залишитися лише діяльність поділення нас і протиставлення собі як національно так і віросповідно. В тій цілі добра стає кожна метода від Tatrzanskiego Towarzystwa” по “Volksdeutsch” (но бо лемки німцями ще не були), а там веде їх поетичний „брат”

Шевченка і передовий кандидат на посла до Сейму РП (слова П. Стефановського в телевізії П. пр. II з дня 2.X.91, год. 18.25) як представник німецької народної меншини на Підкарпаттю Евгенюш Дзядош разом з Павлом Стефановським і його дівкою Лідкою. А треба не забувати, що ступають вони згідним пронімецьким кроком, але під власно-видуманим прапором партії “Rusinskiego Demokratycznego Kregu Lemkow — Hospodar”, **ЩОБ ЛИШ ПРОТИДІЯТИ НАШІЙ ЄДНОСТІ І ЗГОДІ** (підчеркнення наше Ред.).

Не трудно зрозуміти звідки тепер нагло виникла потреба творення русинства і до чого і кому воно стало пильно потрібне. Йдеться лише про те, щоб ослабити значення і силу у плянуваній єдності вільної України і вільної Польщі, чому запобігти, чи не допустити ніхто не є в силі. Проголосивши себе лідером „русінсько-демократичної” партії, як представник німецької народної меншини в Польщі — наче б з уповноваження стараючися о лісі, „Господар” Павло Стефановський на запитання редактора ТВ, програма II, дня 20.IX.91, в год. 18:30, відповів: „Я хотів би, щоб Польща була така, щоб її ніхто не боявся”. (Відповідь переведено з польської мови — Ред.). Ця відповідь синхронізує згідно зі спробами послаблювання України через її територіальнє і національне поменшування.

Тільки і виключно тій цілі має служити розбивацький клин творення русинства — наче б на замовлення. Треба бути позбутим природного розуму, щоб не здати собі справи, що це неможливе. Люди знають звідки виводиться їхня віра і родове коріння. Жадна держава не чекає щоб знести свої граници і утворити закарпатським, словацьким і польським русинам державу, чи республіку.

Для розбиття української єдності, в цьому році мадяри запропонували закарпатцям переселення 20 тисяч українців в середину Мадярщини, уряд Чехо-Словаччини також не пожалів корон на зміну назви Українського музею в Свиднику на Краєзнавчий музей і друк 8800 штук книжок русинською бесідою, які від місяців залишаються в друкарні, бо ніхто й не думає їх забрати.

Чи не звертають на себе увагу дуже великі кошти „наукових” конференцій, які для „русинства” були організовані з великим розголосом і коштами в: Гонолюлю, Англії, Польщі, Чехо-Словаччині, Закарпаттю та інших. Люксусові готелі, коштовні прийняття, подорожі, надруки пропаганди, запрошення та інші видатки — це дуже великі кошти. Чи не насувається просте питання: ХТО ЦЕ РОБИТЬ, НАВІЩО І ЗА ЧИЇ ГРОШІ? (підчеркнення наше — Ред). Чи пан Мадяр Магочій став так добрий і шукає нам

вітця і матері (якої то опіки дійсно ми ніколи не знали), але робить це в асистті радянського науковця і лише під умовою, що станемо „русинами” тільки в приграницічних смугах України. Про будь-яких русинів як народу і взагалі на інших територіях, в тому також з Лемко-Союзу в Америці чи Канаді він навіть не хоче чути. Отже, чи трудно зрозуміти для кого ця безнадійна геца? Хто її фінансує? Прецінь не вистарчило б на покриття таких коштів і десяти найбагатших професорів Магочіїх?

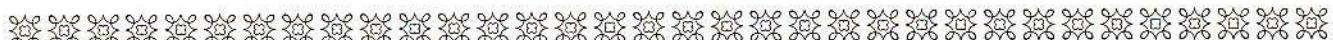
Ми повинні, дорогі родаки, добре бачити і розуміти хто, де і до чого, чи для кого хоче нас покерувати. Ми повинні ясно і добре розуміти в чиїй голові зродилася думка відділення лемків від ОУП (Об'єднання Українців у Польщі — Ред.) і творення окремих організацій і груп, як: Комітет в Білянці, Стоваришиня лемків, Towarzystwo Tatrzanskie... — Рятуйте! Чи врешті камінна брила, коло якої казано людям танцювати, виявиться помічною у стараннях о зверненні лісів. Найменш однак, нашим українцям, а тим самим і лемкам, не могло навіть снитись, що дехто схоче щоб вони маршували по свої права до польського парламенту разом з ...німцями. І чи це не чиясь далекосяжна політика для пропагандивного

атуту до оскарження нас о, наприклад, поновне лучення з німцями...

„... виповідь Павла Стефановського в ТП видається вказувати на те, тим більше, що він, як творець „русинської партії” бачить рівночасно потребу — саме тепер — виявлення свого польського родоводу з Шимбарку,...

Особна справа це організаційна структура і розвиток в керівництві Об'єднання лемків. Так гарно описана недавно секретарем Шафраном організація гуртків на практиці майже не діє, а деколи була описана понад правду, на виріст. Є приклади, що де-котрі члени Головної Управи ОЛ належно не старажуються, бо наприклад, будучи в Полянах, чи в Пере-гримці, не задбали про те, щоб зорганізувати людей в гурток і оживити діяльність, але дбали про те, щоб на них голосували до Сейму.

Трудно однак сподіватись нам активнішої роботи і ліпших організаційних успіхів скоро ОЛ дотепер не має жодної програми діяння, а найбільшим старанням деяких лідерів є влучити — читай: запровадити — ОЛ до Стоваришиня лемків і перенесення wspolnej dzialalnosci до Лігніци або Михалова.

Володимир Гула

СТАВЛЕННЯ ОУН-УПА ДО ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В 1944-47 РОКАХ

Назва виступу науковця Юрія Киричука на міжнародній науковій конференції „Проблеми переселення і депортациї українського і польського населення в 1944-1953 рр.” (23-24 травня 1991 р.), про яку квартальнік „Лемківщина” розповідав у минулому номері.

Пропонуємо увазі ВШ Читачів його виступ у скороченні.

Юрій Киричук зазначає, що ця тема є однією з найменш вивчених. Причини даного становища полягають у фальсифікації історії ОУН-УПА, ідеалізації УПА деякими українськими істориками на Заході, або обмеженості праці дослідників у ще до цього часу часто засекречених радянських архівах. На думку науковця, збірка документів з „Літопису УПА”, яка побачила світ на Заході, в силу причин відображені в основному генезу політичної думки армії, мало

приділяє уваги організаційній і масово-пропагандистській роботі українських повстанців.

Трагічні події 1944-47 років, продовжував Юрій Киричук, слід розглядати не як вирване із загального історичного спектра абстрактне явище, а подивитися на нього через призму історії польсько-українських відносин, жорстоких реалій ходу і закінчення Другої світової війни. Українсько-польські взаємовідносини не були такими як того вимагали життєві інтереси обидвох народів. Сумний вантаж історичного минулого, тягар ненависті і ворожнечі постійно не дозволяв полякам і українцям протягом століть знайти спільну мову.

Такий стан, настрій не змінився і в час, коли в результаті мілітарної поразки Польщі, а потім німецько-радянської війни українські землі опинилися під німецькою окупацією. Польські політики як антинімецького так і колабораціоністського напрямку

надалі продовжували займати по відношенню до українського народу і його національної визвольної боротьби ворожу поставу, яка прямо наштовхувала українців, виразником інтересів яких у західному регіоні України виступала УПА, до безпосередньої реакції. Так, Армія Крайова, що орієнтувалась на лондонський емігрантський уряд, категорично заперечувала право українського народу на свою державність.

Навесні 1943 року львівська філія АК навіть запропонувала варіанти: після закінчення війни переселити українців за Збруч, або виселити до центральної чи західної Польщі. На місце українців мали прибути поляки із західних земель Польщі. Польська людність повинна була тут складати до 75 відсотків.

У березні-квітні 1943 року до лав УПА перейшла українська поліція. На її місце німецькі окупанти створили польську поліцію, яка вчинила ряд масових мордувань українського населення. У відповідь УПА розпочала кампанію депольонізації українських земель, закликаючи поляків, під загрозою смерті, виїжджати за Буг. Таку ситуацію вміло використали зовнішні політичні чинники — Москва і Берлін, які, будучи зацікавленими в придушенні польського і українського народу, всіляко підживлювали взаємну різню. Це і становило основне підґрунтя, на якому зародились події, що потрясли душу українського і польського народів.

Сьогодні надзвичайно важко оцінити, завважує Юрій Киричук, якою мірою українсько-польська боротьба періоду війни вплинула на зростання крайніх українофобських поглядів серед польського громадянства та полонофобських ідей серед української суспільності, послужила своєрідною індульгенцією для тих політиків, що проводили переселенську кампанію українців на Закерзонні. Але, мабуть, слід погодитись із тим, що Москва і Варшава мали аргументувати перед Заходом акцію депортациі як акт гуманізму, бажання припинити будь-які українсько-польські конфлікти. Хоча, продовжує далі львівський науковець, причини переселення зовсім не ті. Тим паче, що організаційна структура ОУН-УПА на Закерзонні до 1944 року була надзвичайно слабкою. Виселяючи поляків, радянський уряд позбавив себе варіанту існування опозиції в особі польської національної меншини і отримував шанс спровадження до західних областей України росіян та інше населення з республік СРСР для реалізації політики русифікації місцевих українців. Переселені із Польщі українці ліквідували б для Москви небезпеку появи за межами СРСР нового

українського п'ємонту. У свою чергу виселення українців означало для польських комуністів можливість знайти місток єднання між ними та неприхильно настроєними до них широкими колами польської громадськості. Можна навіть говорити про прийняття комуністичною партією Польщі ендецької ідеї будівництва монаціональної держави.

Українська Повстанська Армія одразу засудила процес депортації українського населення. Наступну її діяльність у цьому напрямку Юрій Киричук поділяє на три етапи: від осені 1944 до середини 1945 рр.: від вересня 1945 до липня 1946 рр.: час операції „Вісла”.

15 жовтня 1944 року розпочалась акція переселення українців з Польщі. Згідно з угодою від 9 вересня 1944 року вона мала носити виключно добровільний характер. Згодом про добровільність забуто. Використовуються найрізноманітніші чинники для зростання маштабів переселення: позбавлення українців права на землю, ліквідація рідного шкільництва, освітніх установ, дискримінація греко-католицької і православної церков. Від рук польських злочинців і військово-міліційських формувань гинуть цілі села.

Діяльність УПА цього періоду об'єктивно змікалась з напрямком політичної діяльності українських легальних організацій: Селянсько-робітничого комітету Лемківщини та Українського громадського комітету на Перемищині.

Агітаційна кампанія ОУН-УПА велася у таких напрямках: більшовицькі імперіалісти готовуть польському народові таке саме поневолення як і українському; щоб забезпечити успіх своєї боротьби польський народ мусить відмовитись від штучно прищеплюваного йому шовінізму та стати на шлях співпраці з іншими народами, зокрема з сусіднім українським народом; польський народ мусить відкинути всі половинчасті парламентарні методи як непридатні у боротьбі з більшовиками і обрати революційний шлях боротьби.

Для цього використовувалась підпільна преса, проводились збори з мешканцями польських сіл, до відомих польських громадян висилалися спеціальні листівки.

Юрій Киричук навів декілька фактів співробітництва УПА і АК, які донедавна ще замовчувались з певних політичних мотивацій.

Дослідник вважає, що хоча у багатьох селах українські повстанські загони майже повністю контролювали ситуацію, не можна погодитись з гіперболізованим твердженням, що від середини травня до серпня 1945 року існувала у Закерзонні

Українська повстанська республіка.

У середині 1945 року переселенська акція на Україну зазнала цілковитого краху. Припинились добровільні зголосення на виїзд. Адміністративний тиск не давав результатів. У цій ситуації польський уряд вирішив звернутися за допомогою до українських легальних структур. За даними відомого історика Євгена Місилі, на організовану 24 липня 1945 року президією Ради міністрів конференцію було запрошено представників українського населення з Ряшівського, Краківського і Любачівського воєводств. Делегатів привезли до Варшави спеціальними літаками. Ізольовані одні від одних до моменту початку конференції, вони здивували уряд, формулюючи майже ідентичні програми на користь того, щоб залишитись у Польщі. У кінцевій заяві конференції уряд зобов'язався не застосовувати примусу під час переселень, а також виконати більшість вимог української сторони (з їх реалізацією треба було почekати до завершення переселенської акції). Було оголошено також про застосування амнестії до учасників українського підпілля. Несподіваний і некорисний для урядової сторони перебіг конференції спричинив те, що в останній момент відмінили зустріч делегатів з тодішнім прем'єром Польщі.

Липень-серпень 1945 року став вирішальним для формування польської національної політики щодо українців на десятиліття. Польський уряд опинився перед необхідністю вибору: визнати право українців залишитися в Польщі на умовах рівноправності і визнання їх національної самобутності, або, порушуючи принцип добровільності, гарантований договором, виселити українців.

Що зумовило вибір другого варіанту? Без сумніву, найістотнішим чинником було прийняття польськими комуністами сталінської моделі національної політики і примусових переселень, застосування принципу колективної відповідальності як засобу розв'язання проблем непокірних національних рухів.

На початку вересня 1945 року уряд Польщі, як зазначив науковець зі Львова, скерував на землі заселені українцями три дивізії з метою примусового виселення українців до СРСР. Військові частини спеціально формувались з вихідців з Волині. Більшість учасників конференції у Варшаві заарештували. Легальні українські структури розв'язано.

З цього моменту, підкresлив Юрій Киричук, провідним стає лише один політичний чинник — ОУН-УПА, які взяли на себе функції захисників українського населення. У тому часі українські партизанські загони досягли своєї максимальної чисельності — до 2 тисяч 400 стрільців, до яких слід

50 років тому — у 1942 р. — створилася Українська Повстанська Армія. Її Головним Командиром (1943-1950) був генерал Роман Шухевич — Тарас Чупринка (*1907- + 1950).

долучити приблизно одну тисячу 300 чоловік членів нелегальної сітки ОУН. Такі невеликі сили не могли зупинити процес депортаций. Як це не парадоксально звучить, але збройний опір УПА був вигідним моментом для польського уряду з точки зору його справжніх завдань у національній політиці. Він обґрутував відмову від політичних форм і методів урегулювання проблем і головним чином виправдовував поліцейсько-репресивні дії.

Від вересня 1945 до липня 1946 року, тобто до закінчення терміну домовленостей про обмін населення, переселено 482 тисячі 661 особу. Частину українців, які ще залишились у Польщі, вирішили знищити у географічно-територіальному і національно-етнічному вигляді шляхом примусового виселення на західні і північні землі Польщі у нових кордонах і одночасно фізичної ліквідації УПА.

Петро Ластівка (Когут)

СВЯТО КУЛЬТУРИ ЛЕМКІВ

Самобутня культура лемків як перлина загальноукраїнської культури на повний голос прозвучала на Першому міжнародному фестивалі культури лемків, організованому у Львові Асоціацією „Світ культури”, Товариством „Лемківщина” та театром „Громада” з метою показати широкій громадськості духовні та культурні надбання гілки українського народу — лемків.

Перший міжнародний фестиваль культури лемків на Україні розпочався 24 травня (1991р. — Ред.) виступом художніх колективів перед велелюдною автодорією Львова на площі біля Львівського оперного театру. Продовжувалась концертна програма на відкритті виставки мистців-лемків в Музей етнографії та художнього промислу. Тут у трьох залах демонструється традиційне лемківське мистецтво — малярство, різьба по дереву і вишивка.

Фестиваль лемківської пісні відкрився 25 травня на Співочому полі Шевченківського гаю. Гостей тепло привітали заступник голови міста Львова Володимир Парубій, депутат Верховної Ради Союзу Ростислав Братунь, голова Товариства „Лемківщина” Орест Чабан. Концерт розпочала народня капеля „Лемковина” піснею — славнем лемків „Гори наші Карпати”. Шість годин без перерви йшов концерт. На сцену піднімались все нові й нові колективи, які виступали зі своєрідним репертуаром. Хорові капелі села Жовтневе та Підзамочка з Тернопільщини, „Лемківщина” села Зарічево Закарпатської області, „Студентка” з Борислава, „Лемковина” села Нагірне Львівської області, молодіжний хор з Калуша Івано-Франківської області, фолклорний ансамбль „Рідна пісня”, тріо народних аристок УРСР сестер Байко, тріо „Леся, Леся і Орися”, Мар'ян Шуневич зі Львова. Злагатили своєм прекрасним співом та виконанням концерт гості фестивалю. Вдало й оригінально виступив чоловічий хор „Заруба” села Нагів з Чехо-Словаччини та лемківський квартет бандуристок з Гданська.

Тепло і захоплено вітали глядачі кожен виступ, бо ж від самого серця йшли пісні рідної землі. Багатий і різноманітний репертуар, високий художній рівень і майстерність виконання підкреслили, що мистецтво лемківської культури невмируще. Важко передати все побачене й почуте; ту любов, теплоту, щирість, з якою сприймались близькі серцю пісні, гуморески, людьми, в яких десятками літ невгасимо горіла любов до них.

Фото С. Бориславського

Прийшли на фестиваль сім'ями, цілими родинами з багатьох сіл і міст галицької землі. Це запорука тому, що не пропаде, не згасне те, що повинно жити й горіти. Бо ж неможливо не любити те, від чого бере коріння твоє життя.

До пізньої ночі лунали пісні лемків в Шевченковому гаю. Несліс вони по Україні, аж ген-ген до рідних Карпат милої серцю Лемківщини.

У неділю, 26 травня, завершився фестиваль багатолюдним святом в Монастириськах на Тернопільщині, де чи не найбільше проживає лемків-переселенців. Зі Львова прибули майже всі художні колективи та численні гости. Теплі привітання та рідна лемківська пісня щемить серце, а на очах тисяч присутніх сльози радості від побаченого й почутого. Адже це перший на Україні міжнародний фестиваль культури лемків.

На свято прибули численні гости з Польщі, Чехо-Словаччини, Югославії і далекої Америки.

С.І. Кищак
О.С. Киричук
Члени Товариства „Лемківщина” у Львові.

ПІД СТРАХОМ СМЕРТИ

Справа від головного шляху Риманів-Сянік, на відстані п'яти кілометрів, є старовинне село Синява. Перед Другою світовою війною це було типове українське село Західних Карпат, в якому, за даними церковного схематизму, проживало 1040 греко-католиків і 135 латинників.

Поміж мальовничими пологими схилами гір, по-між дзвінкими потічками, що стікали у річку Вислік, розкинулись, здебільшого, рублені лемківські хати, серед яких своєю величиною виділялась, збудована ще в 1874 році, церква св. Богородиці. Тут жили працьовиті люди, що гірким потом обробляли кам'янисту глинкувату зем лицю, яка кормила їх бандурками, ячменем, вівсом, оркішем, менше житом та пшеницею. Кожного понеділка жителі Синяви виносили на торг до Риманова (де жило, переважно, польське населення) волове і свиняче м'ясо, зібрани в лісі гриби та сунці.

Вони свято берегли свої прадідівські звичаї, побут, ремесла, лемківську говірку. Вважали цей край найдорожчим скарбом, що дався їм у спадок від древніх предків хорватів, які стали складовою частиною етногенезу українців.

В Синяві шанували науку і кожен, хто вийшов із села у широкий та знаний світ, мав право бути назавжди вкарбованим в гордісну пам'ять односельців. В описуваних часах до таких належали: вчителі: Г. Судомир, А. Цап, брати Іван, Петро і Михайло Вацлавські, письменник Г. Гануляк, други на популяризатора історії Лемківщини Ю. Тарновича, отець Т. Венгринович.

Там плило своє життя; люди закохувались, женились, родили дітей, „виводили їх у люди”, господарювали, помирали. Там, як і скрізь, сварились, інколи, сусіди за межу, чи за зрізане дерево, виливали свої міні-пристрасні в сусідстві Товариств імені Качковського і „Просвіти”.

В Бескидах століттями живалися українські і польські села, і місцеві жителі не пригадували якого-небудь значимого конфлікту між поляками і українцями перед вибухом війни. Здавалось, спільна боротьба проти фашистських загарбників у Другій світовій війні ще більш зміцнила повагу одного народу до другого, закріпила існування паралельних національних культур. Але це, мабуть, тільки так здавалося, бо хотілось людям загоювати післявоєнні

Ось декілька вражень господарів та гостей про свято культури лемків.

Володимир Парубій — заступник голови міста Львова: „Ми гордимося, що перший на Україні фестиваль культури лемків проходить саме у Львові, де живе чимало лемків, які сумлінною працею заслужили визнання, внесли вагомий вклад в українську культуру”.

Ростислав Братунь — народний депутат Верховної Ради СРСР: „Фестиваль культури лемків у Львові підтверджує єдність розкиданих по світу лемків з матір'ю Україною. Лемківщина складова частина Соборної України ще від Володимира Великого, а лемки — це лицарі багатовікової боротьби за об'єднання українського народу. Чарівні пісні лемків хвилюють кожного українця, бо ж вони близькі й рідні нам. Хай розквітає культура лемків та збагачує своїми перлинами культуру квітучої України”.

Олександр Кузьменко — заслужений артист України: „Навіть у найскрутніші періоди історії лемки не втрачали національної гордості та віри, вони зуміли зберегти і передати нащадкам культурні надбання, про що свідчить і сьогоднішній фестиваль”.

Йосип Рим — керівник ансамблю „Заброда” (Чехо-Словаччина): „Ми щасливі, що брали участь у фестивалі лемків, ми краще пізнали багатство і красу рідного фолклору”.

Закінчився перший на Україні міжнародний фестиваль культури лемків, який збагатив загальну українську культуру своїми перлинами. Гомін фестивалю сколихне душу лемка незалежно в якій країні живе, наповнить душу гордістю за своє походження, за принадлежність до великого українського народу. Не вмре, не загине культура лемків, поки живе Україна, поки синява карпатського неба чарує світ.

рани. Не хотілось вірити, що якісь політичні колізії в далеких московських і ялтинських кабінетах можуть докорінно порушити закономірний плин життя.

А тим часом, коли фашистами ще була окупована Варшава, в Любліні підписувався радянсько-польський договір про очищення від українців т.зв. території „Закерзоння”. Близько тисячі сіл Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя, серед яких було і лемківське село Синява, були принесені Й. В. Сталіном в жертву, щоб завоювати симпатії польського суспільства. Хоч договір 1944 року вказував на добровільний характер виселення, сподіватись, що ці люди добровільно покинуть рідний край, навіть під впливом московофільської агітації про „землю обітovanу” в РОСІЇ, було б, щонайменше, смішно. Тому весною 1945 року польський і радянський уряди приступили до відкритого насильницького тиску на нещасних українських селян.

Те, що робилось в селі Синява, в 1945-1946 рр., типове явище для більшості українських сіл по західну сторону нового польсько-радянського кордону.

Люди і гадки не мали покидати рідне село: ні кому нічого злого не заподіяли, ніякої вини не чули. Але, однієї літньої ночі, 20 червня 1945 року, жителів села Синява заставили повірити, що карати можуть і безгрішних...

Сьогодні, через 46 років, за свідченнями очевидців ми по краплині відтворюємо ту страшну картину трагедії, про яку донедавна не можна було говорити вголос.

Першою жертвою в селі стала родина Бек Андрія. Посеред ночі його хату підпалила група злочинців, що розмовляли польською мовою. З жахом кинулись спросоння тікати надвір члени родини, виносити з вогню майно. Але у всіх, хто пробував вихилити голову з палаючої хати — стріляли. Так загинула маті Бека Андрія та її три дочки: Галя, Зоя, Євгенія. Галя лишила тиждень тому повернулась з примусових робіт з Німеччини. Думала — кінець війні — почне мирне життя... Не судилось. Крім Зосі в хаті загинуло двоє її маленьких дітей: Син Андрія, Микола, кинувся тікати з охопленого полум'ям будинку, але куля настигла його ударом в живіт. В цього тридцятілітнього мужчини була така велика жадоба до життя, що, вже стікаючи кров'ю, він все таки втік від своїх переслідувачів, але врятувати життя йому не вдалось — помер в дорозі до лікарні. З усієї великої родини Беків залишились живими лише сам господар, що на той час був у стайні, та його дружина і донька.

На цьому кривава оргія в Синяві не закінчилась. Наступними жертвами стали сім'ї братів Петра та

Дмитра Судомирів. В кілька хвилин вони втратили все, що збириали по одробині роками важкої праці. В обох хатах грабували за одним сценарієм.

Як згадує Судомир Марія Михайлівна — ... польська banda вибила вікна і вскочила в хату. Марія стала кричати, а вони наставили автомати і закричали: „Ціхо, стшеля!“. Чоловіка Петра і його брата Дмитра під прицілом автомата заставили полягати на підлогу, а самі в цей час грабували усе і розбивали шафи, годинник, психу...

Після того як невідома banda закінчила орудувати, навколо двох будинків була пустка і купи битого скла. З собою забрали обох чоловіків — Дмитра і Петра.

Через деякий час горіла хата Корвачів. Судомир Софія Григорівна кинулась на допомогу сусідам, але бандити побачили її постать в житі і почали стріляти. Так непритомна лежала до ранку перед поля, залишивши вдома самотніх дітей. А, ранком дізналася, що тіло чоловіка Дмитра згоріло в Корвачевому домі. Разом з Дмитром загинув і його брат Петро. Не змогла врятувати його дружина Марія Михайлівна, яка й розказувала про цю страшну подію ось що: ...я вбігла в палаючу хату, схопила чоловіка за руки і витягнула на подвір'я. В цей час почали стріляти по нашій хаті — я побігла до своїх дітей, чоловіка залишила... Над ранком сусіди помогли мені принести тіло його додому. Був три рази пересічений кулями, один раз по грудях, другий — нижче і третій — вище колін.

У Корвача вимагали грошей. Не знайшовши нічого цікавого для поживи, підпалили хату. Там залишились двоє маленьких дітей: трирічний Євген і дворічна Дозя. Чудом удалось їм врятуватись, а Корвач загинув в палаючій хаті разом з Судомирами.

За одну ніч в Синяві загинуло кілька десяток людей, серед них половина — діти, за душою яких не було жадної вини.

— „Коли нас виганяли поляки, в 1945 році, мені було шість років, але він мені, цей рік, запам'ятився на все життя“. Так починає свою розповідь одна з наймолодших синявчан Антоніна Судомир. Її старший брат Антон, що у цю червневу ніч спав на горищі, зачувши стріли вийшов надвір, щоб розбудити сусідів. На дорозі його перестріли троє невідомих і вбили.

— Тато вибігли і стали плакати та голосити: „За що ви його вбили? Він же вам нічого не винен?“, а один із них каже: „А-а, ти же кабан є живий?“ Тато стали тікати до кімнати, одної, — другої, і потім в сіні, звідки були два виходи і так тато втекли. Сестричка, якій було десять років, стояла в цей час в кутку в сінях. Бандит, що біг за татом, встрелив у сестричку. Вона пробігла ще з сіней до хати, а на по-

розі впала. Так скінчилося її життя...

Авторка цієї розповіді врятувалася від смерті разом з братом Євгеном в мурованому підвалі у саду.

— Ми там стояли на сходах і плакали. Все в нас згоріло дотла... Ранком, коли розвиднілось, тато пішов до сусіда просити пару дощок на труну дітям. Нестругани дошки відірвали від стодоли, збили з них скриньку, положили туди брата і сестру і вивезли так на цвинтар.

Страшно було бачити, що залишилось з тих господарств, де встигли побувати бандити: все побито, попалено. Тіла трупів були обвуглені, пострілені, одяг пошматований. Свідки розказують, що після обіду підіхали „якісь російські солдати, поскидали пілотки, постояли, подивились і поіхали”. Люди зрозуміли, що їх ніхто не захистить, що після цієї ночі, якщо не вийдуть, будуть ще страшніше ночі, горітимуть інші хати. До того ж вслід за терором ішов наказ: вибирайтесь за 24 години.

Під страхом смерті за себе і за дітей покидали жителі Синяві рідний край смерек і потічків. На станцію у Вороблик добиралися хто як міг. Половину голих, босих і голодних селян владували у товарні вагони. Інші брали зі собою корів і коней — не могли уявити собі без них життя в далекому незвіданому краї. Софія Григорівна Судомир у своїх спогадах пише: „... вагонів не вистачало, коней везли на плятформах, вози — на даху вагонів, які в дорозі, під тягарем, почали ломитись. Селяни, таки в бігу поїзду вилазили наверх і скидали все, щоб тільки порятувати людей, що були у вагонах”.

Дружніх колись мешканців села Синяві розселили на різноманітні місця: одних привезли на станцію Потутори, а звідси до Козови Тернопільської області, інших — в села Теребовлянського району, ще інших — до Самбора на Львівщині. Розселяли окремими сім'ями по різних селах, де були вільні колишні польські хати. Хоч польсько-радянська угода передбачала забезпечення переселенців рівноцінним майном, на практиці вона рідко де реалізувалась. Наприклад, Судомир Софія Григорівна замість покинутого в рідному селі будинку, що оцінювався описом майна в 20 тис. тодішніх карбованців, одержала в Козові хату оціночною вартістю 4 тис. карбованців.

Пограбована, без копійки за душою, сім'я Бека А., поселилась на хуторі Тригубові біля села Вівся Коziвського району. „Хата була розвалена, не було ні вікон, ні дверей, підлога позривана. Треба було зробити добрий ремонт, щоб у ній жити. Батько працював ковалем. Ми нічого не мали, ні одягу, ні взуття, ні харчів, бо все згоріло. Були в тому, в чому

втекли з хати. За роботу люди приносили батькові дещо з продуктів. Приблизно в 1948 році батько возвив мене до Бережан у лікарню на операцію: мені і мамі вийняли осколки від кулі... Батько з мамою часто плакали за сином Миколою і за всією родиною. Від усього пережитого і повмирали скоро: батько в 46, а маті в 48 років. Я залишилась одна на хуторі серед поля”,... читаємо невеселі спогади Возно (з дому Бек) Марії Андріївни.

Пече цих людей образа хоч з часу тих трагічних подій минуло 46 років, а могили жертв поросли кропивою. Пам'ятають прізвища тих бандитів. Майже всі опитувані свідчать, що м.ін., були: пробощ з м. Риманів, Матерняк зі села Горішня Посада, Ліпка зі села Горішня Посада, Ліпка зі села Пельня. Цей останній служив в міліції у Риманові.

Що стоїть за вичисленими прізвищами? Кримінально-побутовий бандитизм, чи політична акція? Ще й сьогодні, коли зійдуться вряди-годи переселенці, мудрують над питанням, кому було вигідно, щоб перестало існувати українське село Синява. Чим і перед ким завинили ці нещасні люди?

Сплюндровані українські села на Лемківщині, Холмщині й Надсянні. Побиті польські сім'ї на Україні... Дорікаємо полякам за польський шовінізм. Дорікають нам поляки за український націоналізм. Дасть Бог колись впадуть замки з грифом „совершенно секретно” з архівів держбезпеки і польської міліції. Дасть Бог докопаються вчені до суті всіх трагедій. І тоді ми, забувши взаємні образи, однаково схилимо в шані свої голови перед збудованими на Україні і неіснуючими в Польщі пам'ятниками жертв, „що загинули від рук...”. А покищо — українців пече образ, що в той час, коли поляки ліпили по всьому світі образ „українця-бандита-головоріза”, українці донедавна не мали права обговоритись ні словом, що бандитизм був не тільки з їхнього боку. Мабуть до сьогодні не знають в Дніпропетровській і в Одеській областях, чого і звідки приїхали українські переселенці, яких називали там за їхню дивну говірку поляками. Мусимо тепер з запізненням розповісти своїм нащадкам про ті злочини, яким не повинно бути місця в християнському світі, щоб заповнити всі сторінки нашої трагічної історії. Але не можемо робити цього для взаємних польсько-українських образів. Не дай нам Бог коли-небудь ще раз скотитися до взаємного зведення порахунків. Ні поляки, ні ми українці не хочемо, щоб їхні і наші внуки і правнуки навіть у снах пережили те, що пережили нещасні люди, за спогадами яких написана ця стаття.

ЖУРНАЛ „ЛЕМКІВЩИНА” ЗАСЛУГОВУЄ КРАЩОЇ ОЦІНКИ

У В томі „Історично-архівного річника” (Перемишль) поміщена рецензія К. З. Новаківського на квартальник „Лемківщина”. Сам факт, що польський дослідник взявся проаналізувати український квартальник (1979 — 1989 роки), який виходить у США, без сумніву, заслуговує на похвалу. Не маю наміру входити у дискусію з рецензентом з приводу об'єктивного чи необ'єктивного трактування ним змісту квартальногоника, бо ми в Україні за минулe десятиріччя його не отримували. І лише від другого півріччя 1990 р. мæємо змогу читати цей журнал. Скажу щиро, ці останні числа часопису нам, лемкам на Україні, подобаються як за змістом, так і формою, об'єктивністю у трактуванні подій з історії та культури лемків. Але маю до автора рецензії ряд претензій з приводу його об'єктивності в оцінці історичних подій і явищ, які, здавалося б, не повинні вже на сьогоднішній день в подібний спосіб трактуватися нашими сусідами.

Автор рецензії зробив історичний вступ, в якому лемків охарактеризовує як „т.зв. гуралів руських”. Думаю, що пора вже користуватися загальновизнаними термінами. Лемки є етнографічною групою українського народу.

Далі автор твердить, що „з моменту закінчення першої світової війни між поляками і українцями почалися старання за лемків. Українські політики мріяли зукраїнізувати мешканців Низького Бескуду...” Дивно. А ким до цього часу були лемки? Прецінь уже в 1892 р. в с. Одрехова засновано читальню „Профспіти”, а задовго до першої світової війни лемки відкрили філії „Профспіти” в Сяноці, Яслі, Новому Санчі, не дивлячись на те, що польська влада рішуче виступала проти національного відродження на Лемківщині. І не лише закривала читальні „Профспіти”, але й у своїй пресі та літературі (напр. газ. Kurier Krakowski, кн. М. Перадської Na szlakach Lemkowszczyzny, 1939 та інші) намагалися довести, що лемки — „польське плем'я”. Кс. Войтисяк у трактаті Lemkowszczyzna (Істор. архів у Львові) в брутальний спосіб накинувся на українців, які, нібито, намагаються „викрасти” у поляків їхню групу лемків. Запропонував польській владі „негайно повернути собі колишнє польське плем'я”, що згодом було зіпсоване впливами Сходу.

І лише після Другої світової війни польська влада дочекалася нагоди, щоб остаточно знищити цей непольський елемент, який, до речі, навіть за при-

знанням автора рецензії, „відносився появально до поляків”. Потрібно було реалізувати досвід Сталіна у знищенні народів і шляхом жорстокої акції „Вісла” насильно вигнати лемків з рідних земель і навмисне, для повної асиміляції, розсіяти у польському середовищі.

Автор не міг не признати вже тепер, що „акція „Wisla” — трагічна ціна, яку заплатили лемки не за свою виновність”. Але чому ж п. Новаковський не говорить як і коли мають відповісти за це виновники „акції”? Мабуть, на думку автора рецензії (як також польської влади), необхідно відсунути цю відповідь ще принаймні на кілька десятиріч. Тоді лемки вже остаточно полонізуються і проблема відповідальності відпаде. Повірте, шановні сусіди, таке вирішення справи не принесе честі ні польському сусільству, ні його історії.

Перейшовши до оцінки квартальногоника „Лемківщина” п. Новаковський підкреслив, що журнал ставить перед собою завдання „з'єднання українських територій, етнографічних країв у межах вільної України”. А тому, мовляв, „зasadничо пропагує націоналізм і ревізіонізм”. Допустимо, що десь в Америці хтось таке собі написав. Но і що з того? Ми, українці, не збираємося виповідати війну сусідам за те, що вони не лише в якомусь журналі, а у польській телевізії, радіо, на конференціях різних рангів проповідують, що „Kresy wschodnie” (Зах. Україна) і Lwow,... були, є і завжди будуть польські”. Отже, не бійтесь, панове поляки, чергового “гòzbioru Polski”. Його не планують українці ні у США, ні в Європі.

Рецензент декілька разів безпідставно закидає авторам квартальногоника, що вони трактують лемків українцями. А хто ж такі лемки? — дозвольте запитати Вас, пане Новаковський. Якщо будете твердити, що вони русини, то я згоден з Вами. Лише зрозумійте, що раніше всі українці називали себе русинами, подібно як поляки — ляхами, румуни — волохами і т.д. Але полякам пора вже привикнути до властивої національної назви сусідів і визнавати їх тими, ким вони є насправді.

Зачіпаючи проблему акції „Вісла” рецензент підкреслив, що автори квартальногоника подають помилкові цифри щодо кількості виселених. Зараз може й не так просто назвати абсолютно точні цифри. Відомо, що станом на 1939 рік на території північної Лемківщини (Польща) проживало близько 350 тис. лемків.

Невелика їх кількість переселилася в 1940 р. до Радянського Союзу. У 1944-46 роках на Україну виселено 200 тис., а в результаті акції „Вісла” близько 140 тисяч. Певна кількість лемків (напр., мешканці с. Команча) не була піддана примусовому переселенню.

Рецензент заявив жаль з того приводу, що автори журналу явно збільшують цифри жертв польського підпілля і концтабору в Явожні, чим створюють картину „масового нищення людей”. Не будемо висвітлювати, як польські автори характеризували українців принаймні у кн. „Luny w Bieszczadach” і багатьох інших, якими „людожерами” представляли вони українців. Скажу лише, що „геройські” подвиги підпільних загонів у Завадці Морохівській, Синяві б. Риманова і ін. говорять самі за себе. Лемки (а може й відділи УПА) не убили на Лемківщині ні одного польського ксьондза. Зате поляки знищили немало українських священиків. Вони видали в руки НКВД епископа з Лемківщини Й. Коциловського, в дуже жорстокий спосіб убили Ореста Венгриновича — пароха в Команчі і його сина, о. Б. Семківа у Дошні. Замучені були М. Головач, О. Калужнянський, С. Коноваловський, Й. Криса, В. Лемцьо, Р. Шумило та інші.

Рецензент вважає, що „багато неприємних історичних подій, поразок, які пережили українці, приписується чомусь винятково полякам, не згадуючи про роль, яку відиграли у цьому німці чи росіяни ...”. Пане Новаковський, про роль німців багато вже писалось і ще пишеться. Про жахливі події на Україні, пов’язані не так з росіянами, як політикою ЦК комуністичної партії і урядів Сталіна-Брежнєва, теж багато пишеться. Злочини, вчинені кимось іншим, ніхто навмисне полякам не приписує.

Дивно, що рецензент явно незадоволений тим, що у квартальному „великий відсоток матеріалів пов’язаний з українською тематикою”, чим журнал, мовляв, „пропагує націоналістичні гасла”. Пане Новаковський, у поляків подібні „гасла”, спрямовані на забезпечення свободи польському народові, трактувалися і трактуються як „геройські вчинки”. То чому ж Ви намагаетесь позбавити понад 50-мільйонний український народ права бути вільним і боротися за це? Зрештою, пригадайте собі, чи національна боротьба поляків проти їх сусідів приносила коли-небудь радість перемог Вашим землякам?

Рецензент звинувачує „Лемківщину” в пропаганді теорії „про поширення українського осадництва аж по Дунаєць” і що Київська Русь „сягала аж по Татри”. Хочу відзначити, що руські (українські села) дійсно розташовані не лише по Дунаєць, але й поза Дунайцем. І не викликає жодних сумнівів той факт, що

русины є автохтонами на цій території. Історичні свідчення про це сягають VII-IX сторіччя. А що стосується західніх кордонів Київської Русі (щоправда, кордони ці були нестали), то пропоную панові Новаковському познайомитись з польським джерелом п.н. Wybor tekstów zdrojowych z historii Państwa i prawa Polskiego (t. I, Warszawa, 1952). На сторінці 11, в документі Darowizna Gnieznienka czyli darowizna Mieszka na rzecz Stolicy Apostolskiej довідємося, що мова йде про землі „вздовж моря межою Прус аж до місця, яке звуться Русь і кордонами Русі простягається аж до Krakowa ...”. Потрібно бути об’єктивним також в історії. І не випадає ігнорувати рідні джерела. Також не слід власні суб’єктивні думки видавати за об’єктивну дійсність. Не варто також рецензентові сомніватися в тому, що Сянік будували руські князі і що довший час місто було руським. Про це можна довідатись з монографії польського дослідника А. Фастнахта Osadnictwo Ziemi Sanockiej (Вроцлав, 1972). А чому Сянік згодом став польським, говорить Ф.А. Осендовський у кн. Karpaty i Podkarpackie, в якій стверджує, що після 1340 р. королівським урядом впроваджено уставу, за якою „русинам — людям грецької віри” заборонялось поселятись і проживати в містечках Прикарпаття.

Зовсім без потреби нервуеться пан Новаковський з того приводу, що „від псевдонаукових, а іноді просто дилетантських опрацювань аж у голові роїться і трудно з ними (авторами „Лемківщини” — І. К.) полемізувати”. А хто ж більше грішить? Чи не рецензент на власній ниві, як також його колеги, які вперто захищають походження лемків від волохів (румунів)?

Отже, щиро кажучи, квартальник „Лемківщина” не винен у тих „смертельних гріхах”, які нав’язує йому пан Новаковський.

Рецензія К. З. Новаковського на журнал „Лемківщина” була поміщена у V-ому томі польського історичного річника — Rocznik historyczno-archiwalny — за 1988 рік, який вийшов з друку в кінці 1990 року.

Відповідь на рецензію, знаного етнографа з України Івана Красовського, друкувалась у ч.31 (1776) „Нашого слова” (в Польщі) від 4 серпня 1991 р.

Авторові відповіді, панові Красовському, складаємо щиру подяку за правильний, об’єктивний підхід до деяких проблем, порушених польським рецензентом. Одночасно бажаємо уточнити — не в докір Шановному авторові відповіди — вислови щодо завдання квартальніка „Лемківщина” та злочинів в селі Завдка Морохівська.

К. З. Новаковський закидає авторам „Лемківщини” пропагування націоналізму і ревізіонізму, бо як він каже: „... журнал ставить перед собою завдання з’єднання українських територій, етнографічних країв у межах вільної України”.

„Допустимо, що десь в Америці хтось таке собі написав ...” — відповідає п. Красовський.

Від себе хочемо сказати, що моттом лемківських організацій, які видають і спонсорують квартальник „Лемківщина”, є „Об’єднання українських етнографічних земель у вільній Українській Державі”. Цей клич є поміщуваний на другій сторінці першої обкладинки кожного числа журнала „Лемківщина”. І хоча ми „не плянуємо чергового “rozbioru Polski”, ні „не збираємося виповідати війну” полякам, наша робота є спрямована на допомогу братам лемкам здобути свободу й вільне життя на рідній Лемківщині, як невід’ємній частині вільної України. Про це є мова м.ін. і в першому числі „Лемківщини” (1979 р.), де останнє речення вступної статті звучить так: „Спіль-

но з Вами (Читачами — Ред.) ми будемо стежити чи десь на горизонті нашого еміграційного Лемківського Бескиду не з’явиться людина, якій треба подати руку, привітати теплим словом і пригорнути до нашої великої родини, яку об’єднує спільна мета — боротьба за Вільну Соборну Українську Державу”.

Відносно Завадки Морохівської Шановний автор відповіди говорить: „Скажу лише, що „геройські” подвиги ПІДПІЛЬНИХ ЗАГОНІВ (підчеркнення наше — Ред.) у Завадці Морохівській, Синяві б. Риманова і ін., говорять самі за себе”.

Щодо ганебних злочинних нападів на село Завадка Морохівська, опубліковані в минувшині і в наших лемківських видавництвах документи стверджують, що всі п’ять нападів і мордування безборонного, безвинного українського населення доконали не „підпільні загони”, але регулярні частини польського війська. Найбільше вславився там 34-ий полк (8-ї дивізії із Сянока), під командою советського полковника Плюто. (Ред.)

Микола Мушинка

ПОТОМКИ НИКИФОРА ЛЕЩИШАКА ВІДГУКНІТЬСЯ!

Ім’я Никифора Андрійовича Лещишака сьогодні мало-кому відоме, хоч для історії Лемківщини він має неабияке значення.

В 70-80 роках минулого століття він уклав великий збірник народних пісень, казок, загадок, прислів’їв, приказок та народних висловів, записаних ним у лемківському селі БІЛИЧНА Грибівського (нині Горлицького) повіту в Польщі. В тому часі це був найбільший збірник лемківського фолклору. На жаль, з нього збереглося лише 225 пісень, що їх Іван Франко переписав і вислав польському етнографові Ізидорові Коперницькому до Krakowa. В Krakівському Етнографічному музеї вони зберігаються і досі. Доля дальшої частини збірника не відома. Дуже скромні відомості маємо і про особу записувача лемківського фолклору.

Никифор Лещишак народився 1856 р., в с. Білична в селянській родині. Батько — Андрій, мати — Агафія. Мав трьох братів: найстарший Миколай залишився на господарстві в Біличні, дальший старший брат Касіян вивчився за учителя, а молодший Дмитро переселився на Словаччину — у село Цегелку Бар-

діївського окр., де й одружився з дівчиною Кумкою. Никифор закінчив богословську семінарію (невідомо де), одружився з українкою, зі с. Сади біля Теребовлі, Оленою Цвечко, був священиком у Волосатому, Теребовлі та інших парафіях. Умер 19 жовтня 1914 року в с. Якубова Воля Дрогобицького повіту.

Згідно з інформацією Андрія Лещишака (племінника Никифора, 1909 р. народження, який нині живе в с. Радваніца Легніцького воєвідства у Польщі), діти Никифора Лещишака — син Євген та дочки Наталія і Марія — під кінець Другої світової війни короткий час жили в с. Білична, а звідти виїхали на Захід. Дальша їх доля невідома.

Збірка Н. Лещишака важлива не лиш тим, що це найбільша тогочасна збірка лемківського фолклору (пов’язана з іменами двох найвизначніших діячів слов’янської культури — Івана Франка й Ізидора Коперницького), але й тим, що села Білична, з якого походить, вже немає. В рамках горезвісної акції „Віслі” 1947 р., його населення було вивезено у західну Польщу, на т.зв. „ziemie odzyskane”, де їх розпорожено на широкому просторі. Всі хати і гос-

ЯВОЖНО У СПОГАДАХ УКРАЇНЦІВ

В польсько-українських відносинах постійно існують білі плями. Польська історія, будучи на услугах політики Польщі фальшиво інтерпретувала багато разючих тем, дозволяючи на формування прерізних мітів і стереотипів.

Нижче наведені роздуми насвітлюють малознану проблему функціонування колишнього гітлерівського обозу в Явожні після Другої світової війни, тобто до січня 1949 р.

Авторка наведеної теми відкинула аспект політично-історичний, а зайнілася проблемою образу табору в очах в'язнених там українців. Залишила статистику і архівалі і скористалася методами опиту, анекти і обсервації. Перші інтерв'ю переведено в 1987 р. Характеристичним, з боку розмовників, було недовір'я та підозрінність спричинені переляком. Страх перед описуванням Явожна виникав з факту, що деякі з в'язнів були примушенні підписати зобов'язання, що в майбутньому не будуть вести жодних розмов на цю тему. Ситуація змінилася в час більшої політичної свободи, тобто в 1989 р., коли інформатори почали виявляти багато подобиць із життя в таборі.

Критерій добору розмовників окреслила метода репрезентації поодиноких середовищ та обставин, в яких поодинокі особи попадали до Явожна.

подарські будови Біличної було зрівняно з землею. Єдина споруда, яка уцілила від варварського знищення села була церква св. архангела Михаїла, побудована близько 1790 року. Її було перетворено у хлів для овець (вівчарню) місцевого державного маєтку (PGR). В середині 80-их років, з ініціативи священика Мечислава Чекая із сусіднього села Ізби церкву було реставровано і перетворено в римо-католицький костьол.

Отаким чином фолклорний збірник о. Никифора Лещицького є майже єдиним документом про духовну культуру нині повністю знищеного села. П'ять балад з цього збірника на сторінках варшавського „Нашого слова“ (1973, ч. 35-41) опублікував Орест Зілинський; понад сто ліричних пісень в тій же газеті (1987, ч. 42-51) опублікував я. Ціла збережена частина збірника Никифора Лещицького (225 пісень, додатково поповнених мелодіями з пізніших записів тих же пісень),

Початком виселення українців весною 1947 року, якого метою було розбити почуття спільноти, а отісля повна асиміляція, була поява в українських селах військових та міліційних машин, до яких заганяли наляканіх людей, зловлених у полі, на дорозі, у дворі. Частіше все ж таки лишали 2-3 години на спакування спадщини усього життя та примушували до виходу з хат, щоб отісля погнати до найближчого вокзалу:

„Були ми малими дітьми і стояли ми на гірці у Ропі, а там по дорозі гнали людей з гір. По усіх горах чути було один великий стогін і плач, і ми почали плакати. Так все плакало“ — згадує З.К., полька з Ропи.

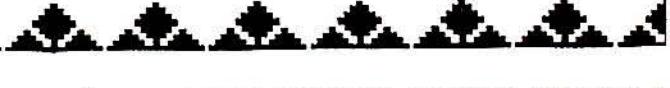
Одним з найбільш переповнених етапних пунктів був Осьвенцим, через який переходила більшість транспортів. Сюди, особи до 60-ти років піддавано уколам. Розмовники не зуміли окреслити, які були це уколи. Говорили, що бути може на заспокоєння з метою послаблення емоції та почуття кривди після вигнання з рідних сіл.

Осьвенцим міцно закорінівся у пам'яті українців як місто страшенно пригноблююче. У спогадах на свою долю лемки згадували:

„Як ми доїхали близько Осьвенція
загоріло серце і родина мліла...“

(Записано в Лосю, 1987 р., інф. Б. Дудра)

Проводжено там селекцію транспортів. Цих, яких

незабаром з'явиться друком окремою книжкою у видавництві Канадського Інституту Українських Студій в Едмонтоні (де її можна замовити).

Та може нам пощасти розшукати і загублену частину фолклорного збірника Никифора Лещицького? На слід цього цінного рукопису могли б нас навести його діти та внукі, які жили, а може ще й живуть десь на Заході. Потомки Никифора Лещицького та всі, хто міг би дати будь-яку інформацію про рід Лещицьків, Біличну, Волосате, Якубову Волю, Теребовлю та інші місцевості, пов'язані з іменем цього несправедливо забутого діяча лемківської культури, відгукніться!

Інформації просимо надсилати на адресу:

Vedeckovyskumne oddelenie ukrajinistiky

Univerzity P.J. Safarika

ul. 17. novembra 1

080 01 Presov, CSFR

засуджено за співпрацю з УПА, вивозили до табору в Явожні. Здебільшого були це фікційні закиди.

Жертви фальшивих закидів були також арештовані і забирали прямо з-під своїх стріх. Михайло Цапкік з Морохова розповідає:

„У 1940 році забрали мене на роботи до Німеччини. Коли війна закінчилася, хотів я вернутися до рідної хати, краю, батьківщини..., та й вернувся до Морохова. Приходили до нас різні партизани з УПА, АК, забирали худобу і все, що було вдома. Нікого не питали про дозвіл, а люди донесли, що я громадив тіжу для УПА. Забрали мене 6.05.1947 р., до Сянока. Протягом чотирьох місяців я спав на дошках, били мене до втрати притомності, поливали водою та знов били. Притискали руки дверима. Мав я свідків поляків, але цього не брали до уваги. У серпні забрали до Явожна”. (Морохів, 1989 р.).

Цих, які приналежали до групи осіб засуджених за співпрацю з УПА трактувано особливо жорстоко під час допитів. Йосиф Ференц із села Висова говорить: „Казали мені стягнути шкарпети, дали два дротики, яких кінці казали обвити довкола пальців ніг. Коли я це зробив запитували: ”Скільки ти к. сину вбив поляків? „Тоді я говорю, що жодного, а цей як не закрутить ручкою, то я від того струму уууу! — так мене скрутило. І так весь час.” (Висова, 1987 р.).

У пізнішому етапі ведення акції переселення появилися інші претексти, що були підставою арештів. Неспроможні були уникнути арешту особи схоплені на повороті у рідні сторони. У цій групі людей найшлася, між іншими, Стефанія Губяк, яка розказала:

„Після виселення я вкривалася по різних селах біля Горлиць. Одного дня прийшли до мене — мусів хтось донести — і взяли на УБ (Уряд Безпеки — Ред.). Сиділа там тиждень, три рази була на допитах. Пізніше забрали до Явожна. Там також взяли на допити. Мимо, що отримали про мене інформацію з Лося, просто опінію — навіть непогану — тримали мене в Явожні один рік.” (Лосє, 1987 р.).

Табір у Явожні потрібний був також під час вирішування квестії греко-католицької церкви в Польщі, з якою треба було остаточно розправитися після фіктивної аннуляції Берестейської унії (7.03.1946 р.) на Львівському синоді. В тому самому році почалися депортації уніятських духовних до СССР. В Польщі залишилося 25 священиків, серед яких в табір у Явожні попало 22-ох. Між ними найшовся також о. Іван Дзюбина, який так згадує свою „дорогу до Явожна”:

„Кінцем травня виселено з Гладишова цілу мою родину. Коли я про це дізвався поїхав з Нової Всі, де

був я на парафії, до Горлиць щоб дізнатися, що діється з ними. Коли я доїхав до Загужан виявилося, що мої найближчі є вже у вагонах. Невдовзі теж від'їхали. Я навіть не знову куди. Мусів ждати ще дві години поїзду до Нової Всі. У цьому часі ревідували мене три рази. В моменті, коли я мав входити до поїзду підійшло до мене два урядники УБ. Ствердживши, що я арештований, завезли мене до Горлиць. Там запитували яким я є священиком: греко-чи римо-католицьким. Я сказав, що греко-католицьким. Тримали мене „до вияснення”. Це не був арешт, тримали мене на коридорі і тому я міг бачити як звозили інших людей. Мусіли їх тортурувати, бо чув я стогні і крики. Був я там біля двох тижнів. Пробували намовити мене до співпраці. Відмовився, тоді призначено мене до Явожна”. (Перемишль, 1989 р.).

Іншу групу, більше ста осіб утворювали депортовані з Чехо-Словаччини, в травні 1948 р., вояки УПА. Стефан Міхневич родом з Брунар розповідав:

„Від осені 1947 р., сиділи ми у Кошицьких військових казармах. Після повалення Бенеша вивезли нас до Польщі. Ніколи не забуду, коли після переходу кордону в Мушині ішли ми через колону польських жовнірів. Коли ми переходили, нас били, знущалися, лилася кров... Були з нами дві жінки Ольга і Катерина. Били їх страшенно. Знущалися над нами ще у поїзді. Кінець-кінцем, коли добралися ми вже до Явожна приймав нас якийсь капітан. Коли побачив, як нас змасакрували, кричав: „...хто бачив так людей бити. Худоби так не б'ється, а що ви з людьми зробили!?” (Лігніца, 1990 р.).

„Дорозі до Явожна” сприяли національні конфлікти, сусідські, а також і сімейні. Іван Спільник з Лося згадує:

„Дядько моєї жінки, поляк, жив недалеко від нас. Був заздрісний, що непогано нам ведеться но і пішов до лейтенанта... і забрали мене на УБ. Там мене били, а коли підключили до струму, я крикнув: „чи немає вже на світі Бога?”. А цей мене в лиці. Прокурор мав бути, але не було. Потім завантажили нас до вагонів і вивезли, але за що,... то й до сьогодні не знаю”.

„Перший день у таборі був класичним. Після полагодження адміністраційних справ заганяли усіх до ванни (купальні — Ред.), де з пожежних вужів поливали сильним струменем води, який стинав з ніг найсильніших мужчин. Били там спряжками від поясів, копали, били чим попало. Був такий один, що кричав: „Поляки! Мене СС-и так не били як ви!” — розповідав Степан Міхневич.

Подібно згадував Антон Годованець з Ветлині:

„Коли пішла людина помитися до ванни, то міг дістти якимось металевим прутом, або дерев'яними

ногами від стільців. Жінкам у ванні закручували воду тоді коли намилилися. З милом на тілі вертали до бараків. Діставали шкірних хворів. Українки мали такі товсті коси..., у Явожні повтрачали волосся. Били також у туалетах. Людана не знала за що була бити, ні через кого." (Ветлина, 1987 р.).

„На початку побуту в Явожні в'язні були постійно кликані на допити. Паралельно збирали інформації у давному місці їхнього проживання. Навіть коли приходили позитивні інформації, в'язні не були звільнені з табору. Після допитів арештовані найчастіше не були спроможні о власних силах вернути на квартиру. Часто мали відкриті рані. Щоб не допустити до інфекції, лікар Степан Шмігельський з Горлиць — також в'язень — вкладав у рану побитого клубочок вати. Найкращим до завдавання цього роду ран було ембріональне місце. Під скulenі ноги всували прут, до якого прив'язували руки. Таким способом спина вигиналася, задня частина тіла висунена була на зовні, що й полегшувало завдавання ударів, аж до часу вибиття глибоких ран". (Висова, 1987 р., інф. Й. Ференц).

Після трьох місяців від часу ув'язнення можна було нав'язати письмовий контакт з сім'єю і знайомими а також відбирати посилки з харчами. Це становило велику допомогу з огляду на факт, що в'язні отримували скупе харчування. У таборі був голод. На сніданок і вечерю традиційно подавали пів літра гіркої кави і чвертку скиби хліба. На обід кашу, або брукву, або чорний „як вугілля” хліб, час від часу варешку супу, на яку — як твердив один з баракових — складалось декілька зерняток каші і трішки картоплі.”

Цей страшений стан харчування ще більше погіршували крадіжі харчів призначених для в'язнів. Харчі забирали прямо з вагонів, а потім продавали їх по відповідно нижчій ціні.

За о. Дзюбиною найважчими для прожиття були перші три місяці. Люди пухли з голоду, а навіть помирали. Нелегальні спроби пошуку харчів були причиною важких потовчень.

Ослаблення викликане поганим харчуванням по-більшувала ще тяжка праця. Чоловіки працювали в шахтах, де навколошки або лежачи видобували вугілля з коридорів високих у 80 см. Жінки цілі дні проводили у швальнях або шевських майстернях. Іншого роду роботу згадує о. Дзюбина:

„Частину чоловіків гнали ставляти цегляний мур довкола табору. Старі перекидалися, хто не міг бігти був страшенно битий.”

Цілість доповнювала відсутність санітарних умов, які відповідали б людській гідності. Це було

причиною наявності різних хворів, серед яких найбільше розповсюдженими були проноси викликані брудними харчами. Від Антона Гованського з Ліщин довідуємося, що: Одного разу якийсь мужчина дістав пронос від таборової їжі і в ночі залишив нечистоту у баракі. Коли порядковий це побачив, забрали мене — як баракового — і били дошкою поставленою у вертикалі. Били за це, що я не поприбирав. Зломили мені тоді ногу у стегні. Кульгаю до сьогодні.”

Гідні карі санітарні умови спричинилися кінець-кінцем до вибуху епідемії тифу. Працюючий у цьому часі в таборовій лікарні о. Дзюбина згадує: „Приїхала комісія з Варшави, але тоді хотіли цей тиф вкрити. Змінювали усі дані. Лікар Мікляшевський з Горлиць писав правдиві звіти з перебігу хворів, а я це переписував. За це замкнули мене у підвалі. Це були страшенні дні. Люди помирали на апелях, виносили по 5-6 денно. Інша страшна річ, то епідемія вошей. Не давали жодного вбрання. Кожен ходив у тому в чому прийшов.” (Перемишль, 1989 р.).

Недолікам стану здоров'я сприяли також життєві умови. Табір був поділений на частину призначену для жінок і для чоловіків, при чому чоловічі бараки не відрізнялися від жіночих. Поділялися на три приміщення, відмежовані від себе вертикально поставленими дошками. Довжину одного бараку інформатори визначували приблизно на 12 метрів, а ширину на 9 м. (108 кв. м.), а кількість людей живущих на тій поверхні біля 200. Головним урядженням бараків були поверхові ліжка, на які по кількох тижнях арешту кидано трохи гнилої соломи. Щойно тоді, коли ставало холодніше добавляли старі коци. В'язні постійно мерзли, а щоб захиститися від холоду спали по двоє. В таких обставинах приходили на світ табірні діти, а серед них Ганна Копанайко народжена в листопаді 1947 р. Катерина — її мати — помимо вагітності була заслана в Явожно. Там не лише ставилися до неї на рівні з іншими, але також піддавали особливим тортурам: „У восьмому місяці скакала жабкою в болоті по 1,5 км. Потім виливали на неї відро води і знову це саме. Голову замотували коцом і знов били. Вагітним жінкам давали порошки вбиваючі дитину. То диво, що там родилися діти. При родах була якась баба-в'язень. Коли я народилась батько перекинув підштанки через колючі дроти, щоб було чим мене завинути. Дітей хрестив римо-католицький ксьондз, у грудні на Різдво. Мосю хресною мамою була якась німка, також в'язень. (Мокре, 1989 р.).

Священикам (греко-католицьким і православним), які були в'язнені в Явожні не дозволялись релігійні

практики. До духовенства відносились з погордою. Отець Дзюбина згадував, що одного з них примушували відправляти похорон за мертвим котом, при чому зодягнено його у знищенні, старі шати, замість хреста — в руки дали мітлу.”

Вперше дозволено відправити панаходу по смерті отця Юліяна Криницького, яку вільно було відспівати над тілом померлого, що лежало у бараці. Також тоді вперше поховано мерця в труні. Був це виняток, бо завжди мерців викидали до копаної в'язнями ями.”

На запитання, що розмовникам допомагало перетривати, відповідали: надія, віра, бажання прожити та й думка про близьких. Нераз під час зустрічей колишні в'язні піддавалися міцним спогадам, серед

яких головним було відчуття глибокої кривди, заневаги і жалю. Підломувався голос а слези набігали до очей — лишалось невисказане питання: „За що, та яким правом?”.

А ось як виглядає правний аспект подій у Явожні. Єдиною основою до засуду в цей конц-табір був допит в Повітовій Народній Раді та Уряді Публічної Безпеки. Влада не вела вступної підготовки перед органами прокуратури ані теж не цікавився тим органом справедливости. У зв'язку з тим вивіз українців до Явожна слід визнати неправним. Людям, які перейшли вище описуваний концентраційний табір належна матеріальна і моральна рекомпенсата.

Леся Фаль

СПАСИБІ СТЕПОВІЙ

Щонеділі восени, після Служби Божої, мама водила мене малятком за ручку через вулицю на леваду, де росли високі каштани. Із дерев сипались і падали на присохлу землю горіхи, з яких пильні вивірки збирали їжу на зимівлю. Уся трава постелена строкатим листям дубів і кленів та голками смерек. Де-неде вивірка стала на задніх лапках і стоячи дивилася витрішкуватим, обережним оком то в ліву то в праву сторону... Звірятко киває і врешті схилє сіру головку, чвакає зубчиками якусь там здобуту перекуску, чи це жолудь чи каштан.

Чомусь цікавилась я тими горіхами, любила кидати їх вгору, або перекидати кульки в руках, здіймати з них тверду шкаралупу, відкривати жовтенький овоч. Деякі ховала в кишенях куртки, нібито дорогоцінні скарби та приносила додому.

На мій погляд, мій татко мав очі підібні до тих каштанів — бронзові, з яскравими відтінками, які завжди немовби усміхались, ховаючи в куточках дрібнесененькі зморшки. Де мати стежила, виховала, батько вічно пестив і здавалось мені, що споконвіку ходив з тим ласкавим, благодушним усміхом.

Тяжко собі уявити, що ті очі під навислими сніжнобілими бровами, повні веселості в дорослих роках, колись в давній юності надивились на такі важкі кривди й страхіття, які зранене серце ніколи забути не може.

Сорок п'ять років тому в селі Мокрому на Лемківщині, молодий парубок став партизаном. Двадцятилітній хлопчина пережив жахливий, ганебний

напад польських більшовиків на групу сіл, до яких рахувалися: Мокре, Команча і Завдака Морохівська. Лежав він скований за кущами, сплющений на животі в болотистій калюжі. Поляки — військо і цивілі — наскочили на ці села, убивали старих і немовлят, мужчин і жінок найгіршими способами — розривними кулями, багнетами, рушницями, огнем, костурами. В Команчі гнали за українським священиком поки втомлений упав із знемоги. Тоді били по голові, аж вкінці вкинули його (не знати чи живцем, чи мертвим) до горіючої стодоли.

У полі зору видима така жорстока гідкість, таке безсромнє, немислимє мордування й фізичне спотворювання українських селян, що дуже тяжко зrozуміти людині, яка чогось подібного не пережила.

Поляки відрізували язики, вибирави очі, відсікали у дівчат груди, ломили й вивертали руки і ноги, розколювали тіла, розбивали голови поки, колись спокійної вітчизни, не засіяли українською кров'ю, мозками і нутрощами. Ще й до того спалили домівки та інші надбання стороплого, розтривоженого населення, закрали їхнє збіжжя, худобу, усе майно...

Співучасники (очевидці цієї катастрофи, між ними і мій батько разом з декотрими приятелями й сусідами) ходили по селях, зупинялися біля трупів — дорогих друзів і сімей. Ридали над страждаючими живими, які приг'яті стовпами до землі корчились від муек і годинами терпіли прокляття судьби, зготовленої їм не ким іншим, а таки сотворінням, званим ЛЮДИНОЮ.

З глибокою цікавістю читала я зворушливий спомин „Ще про Завадку Морохівську — для тих у кого залізні нерви” („Лемківщина”, ч.2, 1991). Цей опис передав мені батько. Дрижачими губами просив він мене, щоб я перечитала зміст спомину з цього приводу, що самому йому болісно бачити друковані прізвища убитих сусідів, крайових громадян, неживих компатріотів.

Я почала читати... За кожним словом напружені очі моого татка постійно ронили слізози.

З маленькості зрозуміла, що моя мама галичанка, а тато лемко. Чула лемківський діялект у розмовах і народніх піснях. Пізнала на мапі де розташована лемківська територія. Знала теж, що тато був

ветераном УПА, але не знала точніші деталі його життя в краю. Тепер, частково завдяки вашого журнала, зуміла глибше зрозуміти суть і сенс життя на Лемківщині, зокрема після закінчення Другої світової війни. Також глибше зуміла усвідомити собі ролю молодих вояків і підпільників в ході останніх наших визвольних змагань на Лемківщині.

Хоч авторка згаданого спомину підписалась псевдонімом, мій татко кмітливо пам'ятту, вгадав чия рука нанесла на папір душевно хвилюючі слова опису ганебних дій польських військових і цивільних банд. Ці спомини дарували мені пробліск історії Лемківської України й моєго улюблена батька. Дякую — славна дочка Полтавщини „Степова”.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ:

A. Майкович

Допомога будови церкви в с. Мокре.

Вш. Редакторе!

В прилозі копії письма подяки і знімка від громадського Комітету будови греко-католицької церкви в с. Мокре Сяніцького повіту на Лемківщині.

В квітні ц.р. було вислано \$600.00 (в жовтні \$250.00 — Ред), отже разом допомога нашої громади виносить \$850.00.

(Внизу — відпис письма громадського Комітету будови греко-католицької церкви в Мокруму із печаткою та підписами священика (підпис нерозірваний) і трьох членів: Й. Мельник, Іван Кірілейза і (прізвище нерозірваний) Олександра — Ред.)

Слава Ісусу Христу!

Шановна пані Майкович і дорогі жертводавці!

Хочемо Вас повідомити, що ми отримали грошову пожертву від Вас — 250.00 доларів на будову церкви в Мокруму.

Велике Вам спасибі за Вашу щедрість. Хай Господь Бог благословить всім Вам на кожний день.

З великою пошаною до Вас парох та церковний Комітет

Посилаємо Вам знімок, який був роблений 20 вересня. Нині вже мури закінчені, даемо крокви на дах. Щоб Господь дав ще трохи погоди, щоб ми могли положити бляху перед зимою.

(Тут слідують підписи й печатки — Ред.).

A. Кобаса

В справі лемківських діячів.

До Видавництва „Лемківщина”!

Отсим пересилаю передплату на журнал „Лемківщина” на наступний рік, різниця на прес-фонд. При цьому дозволю собі звернути увагу на допис п. Володимира Гули про науковців, чи церковних діячів, яких дала лемківська земля. На увазі маю москофілів, які спричинилися до польонізації; — Методій Трохановський своїм букварем, а єпископ Василь Масцюх заборонено читалень („Просвіти” — Ред.) при церквах.

Не слід подавати єпископів Йосафата Коциловського і Василя Масцюха під одним знаком рівнання. Наколи єпископ Йосафат Коциловський багато причинився до національної свідомості лемків, то єпископ Василь Масцюх був ренегатом.

Лемківщина вповні пробудилась в останні воєнні і післявоєнні роки.

СПОГАДИ ПРО ВАЖКІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ ЛЕМКІВ НА УКРАЇНУ.

(Закінчення з ч. 4/91)

Ще до фронту лібатівська банда вбила і пограбувала священика у Шклярах. Але при продажі награбованих речей була піймана і знешкоджена. Тепер польський уряд не звертав уваги на грабунки і вбивства, якічинили націоналістичні польські банди серед лемків.

Раніше ми думали, що можливо новій польській владі в післявоєнний період було не до Лемківщини, вистачало інших клопотів. Тепер ми бачимо, що це не так, що польським націоналістам кісткою в горлі стояли лемки, які не спольонізувалися протягом століть. Про це нам нагадали і пан Єжи Гарасимович, і молодчики з організації „Грунвалд”; і чого не вдалося здійснити польським кольонізаторам від 1340 року до середини ХХ століття, то мала завершити це операція „Вісла”.

Розповідають, що з'явилися постанови польського уряду, які ставлять собі за мету викреслити все з людської пам'яті, що пов'язане з українцями, які заселяли територію, що після війни потрапила до Польщі: ліквідовано українські назви сіл, гір, річок. Таке село як Кам'янка взагалі знято з польських карт.

За таких умов громада виявила свою волю на „добровільне” переселення, вигнання зі своїх споконвічних батьківських земель, на Україну і то в самий розгар життя — початку збору врожаю.

Була визначена дата і плян виїзду. Пляном передбачалось здійснити виїзд всім селом. З речей забрати відразу все, що можна. Для старих немічних людей і маленьких дітей, які не мають своїх коней, були виділені господарі з добрими кіньми.

Дату виїзду було вирішено тримати в таємниці, щоб не довідалась банда, адже до залізничної станції Риманів, яка розташована у Вороблику, треба добиратись через такі польські села, як: Королик, Посада, містечко Риманів та і в самому Вороблику є також багато поляків.

Настав день виїзду. В останню ніч селяни майже не спали: в'язали клунки, якими навантажували фіри, досита годували коней і худобу, і просто ходячи по подвір'ї, по саду, прощалися зі своїм обійттям. В кожного було на думці, чи дастъ Бог щасливо добралися до станції, яка доля його чекає в чужому краю?

Настала година виїзду. На дорозі формуються

обоз, який оточили дорослі з клунками на плечах і після прощальної молитви, яку вголос промовив Кобеля Петро, вирушили в дорогу.

Попрощався старий Кіт Василь за селом зі своїми рідними, сусідами та іншими селянами, які були поруч зі слізами на очах і попрямували назад в опустіле село.

Село-пустка змушувало його заплющувати очі й так іти до самої хати, аби не бачити покинутих домівок, що нагадували добрих його друзів. Не витримували його нерви коли доносився грюкіт розхитаних вітром вікон і дверей, покинутих домівок. Тиша і самотність в пустці-хаті не заважали йому думати, як вони не заважають павукові снувати свою павутину.

Від всього пережитого він став настільки обезсиленим, що навіть не спробував сіданку, не глянув на харчі, які були для нього залишенні, а роздягнувшись, ліг і заснув мертвим сном.

За якийсь час обоз добрався на Шклярські гори, з яких як на долоні було видно Кам'янку. Барна Андрій, син Федора, який своїми знаннями, розумом та порядністю користувався великим авторитетом, комусь-то із кам'янців звелів зупинити обоз.

Коли обоз зупинився, майже всі дорослі підійшли до Барни та мовчи зі слізами на очах, в останнє дивилися на село та його околиці, що стали пусткою. І тут своїм скорботним голосом, який тремтів від жалю, Барна розпочав:

— Прощай наша рідна земличко, на якій нас матері сповівали та на сон колискові пісні співали! Прощай, рідний краю! Нас звідси доленька жене, немов від дерева відріваний листочок!

Гори наші зелені! Верше і Кичуро, хати і спаленіська наші дорогі, річенько наша мила, за годину-два ми вже далеко від вас будемо і не відомо, чи ще усміхнеться нам доля побачити вас.

Шумить на прощання зелений потік, Пітроса та Закуття.

— Час пізний, треба їхати! — запропонував хтось, але Янощак Іван заперечив:

— Почекайте, хоць іщи кусцьоньки дайте постоїти на батьківській землі і посмотріти перед розставанням на нашу оселю та кусочек землі, який нам всім дорожчий понад все — закінчив Іван з великом жалем на серці.

Після цих слів кожний по-своєму прощався з рідним селом: одні клякали на коліна, молилися, інші наповняли свої мішечки, чи кишені грудками землі, щоб ними рідні могли закрити очі, коли десь на чужині вічним сном заснуть, а були і такі, що ридали як малі діти.

А Фалатович Михайло виводив:

Ой я тебе, рідний краю,
Нігда не забуду!
Де би не бив, що бим не робив,—
Споминати буду!
Ой піду я в світ далекий,
Межі чужі люди,
Може біди не зазнаю,
Та щастя не буде.

До станції Риманів, яка розташована у Вороблику, доїхали щасливо. Розташувалися на пероні вздовж залізничної колії. Надходить вечір. Всі, хто як може готується до ночування. Одні під фірами, до яких прив'язані коні й худоба, кладуть зв'язані клунки, одяг, на яких влаштовують малюків до сну і самі лягають біля них. Інші просто неба лягають.

Солтис заздалегідь склав список вартових, з якими погодив години і місце чергування. Намагався, щоб розташований табір з усіх сторін був під наглядом охоронців.

Тиша повна нічних несподіванок, а тому вартовим необхідно бути на поготові, щоб захистити своїх підопічних. Деколи доносився бренькіт якихось струн, деколи було чути як гомоніли чоловічі голоси. Найчастіше спокій порушували паровози. Але з часом і до цього, як діти так і дорослі звикли, наче так повинно бути.

Зранку, коли ясне сонечко своїм промінням освітило землю, прокидається люд, щебече дітвора, і всі смакують дим вогнищ, які встигли розпалити вартові, щоб господині змогли хоч щось приготувати на сніданок та обід.

У цю ніч лише Кіт Григорій не те, що не заснув, але навіть очей на хвилину не зімкнув. Він ходив як не сам свій навколо розташованого табору, намагався говорити з вартовими, але розмова не кліглася. Думки не давали спокою: „Як я міг рідного батька залишити одного в селі, на поталу бандитам та вовкам? Чому я його силоміць не забрав, коли по доброму не зумів домовитись? Та хиба після того я можу називатися його сином?” Ці та інші питання не виходили з голови, краяли серце, їли сумління як ржа залізо.

Тільки з'явився маленький пробліск раннього

світанку він швиденько запряг коні до фіри, надів одяг, який і близько не нагадував лемківське національне вбрання, голову замотав у куртку, щоб його не пізнали і щосили помчав у Кам'янку за рідним батьком.

— Не впрошу, не вблагаю, — насильно заберу — остаточно вирішив він — за ніч не залишу тата єдного.

Навколо туга і мертві тиша. З лісів чомусь тягло смаженим. Батька застав у хаті на ліжку; витягнути немов покійник, з відкритими очима нерухомо дивився в стелю. Було зрозуміло, що він зневірився у все, покинули його сили.

Коли обняв батька очі залилися слізми, які змочили батькове лицце.

Встаючи з ліжка, батько жалібно застогнав, а вуса підстрибували. Відчулося — здають нерви..., згубив нитку думок.

Григорій обізвався рішучим словом сина: „Тату збирайтесь, я не залишу вас єдного!”. Батько не став заперечувати, тільки мовчки рукою вказав на речі домашнього вжитку, які необхідно винести на фіру, а сам поволі почав одягатися.

Незабаром речі були винесені на фіру, а батько одягнений в одяг, заздалегідь заготовлений сином.

Зігнутий, немічний батько упав на землю і гірко голосно заридав. Потім піднявся, витер очі, напився води з рідної криниці та з допомогою сина заліз на фіру, сів на сидіння. Подумав, ще раз жалібним поглядом обвів хату з обійттям, зітхнув важко, махнув рукою і сумно промовив: „Но што, Грисю! Треба рушати!”.

І тут же син і батько, при допомозі батога і добрих коней, щосили помчали в бік залізничної станції Римамнів.

Перед обідом односельчани радісно зустріли обох Котів. Схвалювали рішучий і відважний вчинок сина. Внуки, як бджоли у вулику, зі всіх сторін обступили свого дідуся.

Повеселішало обличчя сина, з'явились у нього якісь радісні думки, які, до деякої міри, обігріли душу. Він навіть поглядав на скриню, в якій була скрипка, а пальці аж засвербіли, так хотіли взяти смичок і потягнути ним по струнах. Але тоді було не до музики, не до радощів.

Настиали важкі, нестерпні часи, коли почалися дощі, а з ними й холод.

Люди відповідно доброго вбрання не мали, мерзли, хворіли. Біда за біду чіплялася, як у ланцюгу кільце за кільце.

Важко захворіла вдова Михайла Романика, Анна, родом зі села Липовець. У нас так і називали її

„Липівчанка”. З перестуди вчепився і тиф, який довів її до гробу.

Сумно було дивитися на її передсмертні муки. Кожен співчував, зітхав, але на превеликий жаль нічим не міг допомогти. Тремтячи всім тілом, ридаючи — просила порятунку, якого — на жаль — ніхто не міг надати.

У страшних муках вона померла, залишивши троє маленьких дітей — трьох круглих сиріт.

Селяни, як могли, змайстрували домовину і провели її в останню дорогу, на цвинтар у Вороблику, а сироти, як у цій пісні:

Ішли діти, три сирітки,
За мамчиним гробом.
Так їх слізози обливали,
Як би сипав бобом.

Наймолодшу дочку пригорнула сестра покійного чоловіка Анна Гуфрей, яка тепер з родиною живе в Ягольниці біля Чорткова на Тернопільщині. А, сини подалися у світ за очі. Не знають кам'янці де вони живуть і чи взагалі живуть? Хтось розповідав, що старшого Федора бачили десь на Львівщині, а молодший, Іван, подався в Донбас, в шахтарі, а так вони чи ні — важко сказати.

На четвертому тижні чекання вийшов черговий на перон, закричав щосили:

— „Тшеба вам сєм шиковаць,prendko поцьонг для вас бендзє!”.

Голос в нього був глухий і деренчав, мов тріснутій глечик. Він повторив ці слова вдруге, але ще сильніше.

Сталося велике пожвавлення: десятки людей підводилися зі своїх ліжок. Яка чудова звістка! І вже громом лунають ці слова з уст кам'янців. Всі кричать на повний голос, шукають своїх, перевіряють і поправляють клунки, адже скоро буде поїзд. Дехто стає навколошки, піdnімає руки до небес і молиться. Інші викрикують: „Слава Богу!” — людський мурашник.

Стебницький Іван, сам не знаю — з радощів, чи може зі смутку, завів:

Будь здоровий рідний краю,
Бо я виїжджаю.
В своїм селі добрі жити,
Ta щастя не маю.
Будь здорова, Верховино,
Зелені Карпати,
Де ня мати народила,
Tam мі не гмерати!

Ще не встиг закінчити Стебницький, як тут підхопила своїм дзвінким, але дуже жалібним, подібним

до плачу голосом Юстина Кобелькова, дружина Миколи:

Заростають огороди,
Вільхами, вербами,
Розходяться лемки
По світі з торбами.
Ой зелена Верховино,
Рідна наша мати,
Чого мусять твої діти
По світу блукати.

За якийсь час з боку Кросна надійшов товарняк, якого вагони були дуже пошкоджені. Але на це ніхто не звертав уваги — швидше б виїхати.

Паровіз, який притягнув вагони, в скорому часі був від них відчеплений і покинув станцію.

Члени громади розподілили між родинами вагони. Кращі із них були виділені для худоби, щоб тварини не поломали ноги.

Після завантаження, тут же для вагонів з тваринами були виділені вартові, з розрахунку двоє вартових на один вагон. А для вагонів, які займали люди, самі з-поміж себе також назначали варту.

Життя у вагонах стало трохи легшим. Стіни вагонів трохи оберігали від пронизливого холоду змордованих людей.

За кілька днів з'явився паровіз, який служба станції причепила до потягу і почала ним маневрувати по станції. Маневрували до того часу, поки два вагони з кіньми, які знаходилися в різних місцях ешельону, опинились на самому кінці цього потягу.

Наші односельчани жили далеко від залізної дороги, не мали ніякого досвіду залізничних справ, а тому вони і не підозрівали, що цим маневруванням місце польська влада готове проти них страшний злочин.

У переповненому вагоні, протиснувшись до вікна, я стежив як дим відкидає свою тінь на ясну рівнину, прислухався до подиху паровоза, який пихкаючи випускав пару зі своїх котлів.

Коли він рушив з місця почав набирати швидкість. Назустріч нам почали бігти ряди дерев, хати, кущі і раптом почулася стрілянина.

На той час ніхто й не міг подумати, що кулі цих вистрілів обривають життя нашим побратимам, синам, батькам, чоловікам і братам.

На першій же зупинці в Боську стало відомо, що два вагони з кіньми і вартовими були відчеплені і залишилися у Вороблику. Черговий на станції стискав плечима, розводив руками: „Ніц нє вєм, ніц нє могем помуц” — і тут же заявив, що відправляє поїзд

і пропонував односельчанам зайняти у вагоні свої місця.

На кожній станції селяни просили порятунку. В Сяноку підняли на ноги, крім залізничної служби, поліцію і урядовців, але всюди відповідь була одна й та ж сама: „Ніц нє вєми, ніц нє можеми помуць”. Ця відповідь звучала цинічно, нікчемно і жорстоко.

До цього часу не відомо де прах тих, що охороняли вагони з кіньми. Ці люди ні в чому не були винними. Загинули вони не від рук польських грабіжників з великої дороги, їх, як і багатьох інших лемків, позбавили життя кулі очманілих від ненависті польських націоналістів, представників станційної влади.

Біля їхніх могил ніхто не молився, не співав похоронних пісень, не клав квітів.

Петро і Володимир Кобеля, сини Івана, неодноразово їздили до Польщі, намагалися з'ясувати обставини вбивства батька та односельчан, відшукати місця їх захоронення, але все це виявилося марним. Урядовці роблять вигляд, що їм нічого невідомо про цей випадок.

Деякі селяни поляки, які живуть біля станції Риманів, у Вороблику, розповідають, що після відходу ешелону „з русінами” чули вистріли і на тому кінчуються всі відомості про пропащих четирьох кам'янців.

Так пішли в забуття всі злочини, які були спрямовані в післявоєнні роки проти нашого народу. По них не притягнено до судової відповідальнosti ні одного злочинця, та навіть не відкрито жадної кримінальної справи, наче так повинно бути.

Челак Іван і Барна Михайло мали всього по 16 років, як бандитська куля обірвала їхнє життя. Бобрик Василь мав 23 роки, а Кобеля Іван — 47 рік.

Кобеля Іван осиротив трьох синів, дочку, яка тоді ще не народилася і дружину Еву. Наймолодший син Володимир з матір'ю живуть в селі Ясинівці біля Золочева, середуший Петро — в Золочеві, найстарший Михайло втопився, а дочка живе в Склі.

Бобрик Василь осиротив дружину Анну і сина, який тоді був ще в пеленках (не знаю як його звати). Живуть в Ялиховичах Золочівського району.

Челак Іван і Барна Михайло були нежонаті, батьки їхні повмирали, брати і сестри живуть в Підгородньому Золочівського району, в Басівці Пустомитівського району та й у Львові.

Таке поневірняння і страждання не могло не відбитися на здоров'ю людей. Вони вмирали як мухи.

Не довіз до нового місця проживання свого батька і Кіт Григорій. Серце старого не витримало розлуки з рідними сторонами. У вагоні віддав Богу душу,

а тіло його прийняла земля однієї із станцій. Також помер в дорозі Гриненко Степан, похоронений на одній із станцій. А, скільки односельчан померло зразу після приїзду на нове місце проживання — не порахувати.

Тільки переїхали кордон почулася українська мова, всі зрозуміли, що поїзд, прорізуючи повітря мчиться з нами на українській землі. На стомлених людських обличчях усмішка. Не важко було зрозуміти, що кожен думав: „Нарешті цей кошмар скінчився, бандити залишилися позаду, можна бути спокійними за своє життя”.

А співуча кам'янська молодь, не боячись розправи, тут же склала слова пісень, про нашу долю, до яких придумувала мелодію.

Запам'яталася мені пісня, яку придумав і тут же виводив своїм мелодійним голосом Іван Стебницький:

На високій полонині
Червоніють маки,
Кілько горя нам принесли
Кляти бандити — поляки.

Кілько они сіл спалили,
Людей повбивали,—
Жеби собі руки гризли,
У муках конали!
Бандити прокляти!
Што вам од нас треба?
Громи би вас напали
З високого неба!

Ой прокляти тоти бандити,—
Кати, людожери,
Не є на них загибели,
Чуми ні холери!

Ой не одна бідна мати
Через них ридала,
Та бодай їх звірів лютих
Земля не прийняла.

Остання зупинка поїзду була в Золочеві на Львівщині. Кам'янці знайшли собі притулок в доброзичливих селян навколоишніх сіл. Побачивши таких змордованих, нещасних людей, на своїх фірах розвезли їх по таких селах, як: Червоне, Ясинівці, Гордиків, Ялиховичі, Зозулі, Струтин, Підгородне і Бонишін. Розселили їх в пустуючих польських хатах. Допомагали чим могли, разом пережили післявоєнну „розруху”, та сталінсько-беріївське лихоліття.

З часом дружні стосунки переросли в родинні зв'язки. Вони і їхні діти поженились між собою, родились і виросло нове покоління, яке лише з розповідей батьків довідується про горе і страждання, яке пережили переселенці.

У своїх спогадах я ставив перед собою за мету найдокладніше висвітлити сторінки минулого, віддати належне пам'яті безвинних людей.

Львів, 1991 р.

Загальний вид села Лосе з гори Кичери

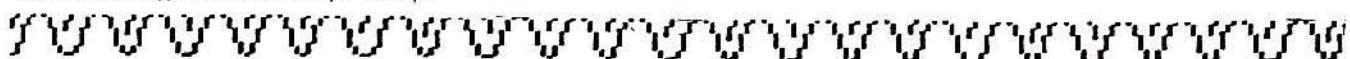
Спростовання — пояснення

У числі 3/1991 журнала „Лемківщина”, стор.24 (Звіт голови ФДЛ) початкові речення останнього абзацу повинні звучати так: Членами ФДЛ є також лемківські організації, як: Світова Федерація Лемків, Організація Оборони Лемківщини, Об'єднання Лемків Канади, які користуються такими самими правами як кожний фізичний член. Іншими словами — Фундація Дослідження Лемківщини повинна і діє в системі інших лемківських організацій,...(далше, як у тексті — Ред.).

У підзаголовку „Видавничі справи” (стор. 25), в точці 2 повинно бути: Аннали Лемківщини чч. 3 і 4 та частинно 5.

Точка 4 — Лемківські пісні (комп. Майчика) — НЕ ПОВИННА була бути поміщена.

За неточності вибачаємось — Редактор.

ПРЕС-ФОНД „ЛЕМКІВЩИНИ”

від 1-го серпня 1991 до 1-го лютого 1992.

Нью Йорк:

С. Гутович **\$25.00**,
По **\$20.00** - П. Шпинда, П. Гудяк.
В. Майкович **\$15.00**.
По **10.00** - А. Яріш, О. Левицький, М. Сташків, С. Вуйцік, Р. Байляк.
По **\$5.00** - І. Лялюк, І. Гончак.

Нью Джирзі:

А. Кобаса **\$30.00**, В. Кіцак **\$20.00**, А. Кедринський **\$10.00**, І. Котляр **\$5.00**.

Інші штати:

Д-р О. Слюзар **\$30.00**, В. Мадзелян **\$25.00**, П. Длябога **\$24.00**.
По **\$10.00** - С. Кімак, Л. Фаль, М. Данилів, М. Фіглюс, Б. Романів.
Д. Секелик **\$5.00**, І. Дмитришин і Я. Ячмінська по **\$3.00**.

Канада:

С. Ткаченко **\$20.00**, Ю. Саноцька і Г. Бискош по **\$10.00**, В. Чурма і О. Бучацький по **\$5.00**.

Австралія: - Т. Федак **\$20.00**.

Пожертви прес-фонду „Лемківщини”

на збіркові листи:

Відділ ООЛ в Чікаго **\$250.00**, Спільний фестин відділів ООЛ 1,2,3,4,5 і 7 - **\$200.00**.

По **\$100.00** - ОЛК Торонто, д-р О. Біланюк, інж. Ю. Цвіль, Кредитівка „Самопоміч” у Ньюарку.

По **\$50.00** - С. Дудра, А. Кобаса, д-р Б. Крук.

М. Ковальчин **\$30.00**.

По **\$25.00** - Л. і П. Гой, Й. Гавриляк, Д. Тхір, Ю. Заяць,

М. Кухта, В. Мадзелян.

По **\$20.00** - А. Гривна, Б. Романів, Т. Чурма, Я. Капустянський, Н. Левчик, Т. Хомишак, І. Купина, М. Медюх, К. Демчак.

По **\$10.00** - П. Перун, Й. Шарун, С. Шкірпан, І. Тельвак, С. Барна, В. Коцур, Н. Гнатик, А. Каніщак, М. Лоза, І. Грицко, М. Федорінець.

Канада:

М. Бердій \$40.00, В. Орисік \$30.00, В. Чурма \$15.00.

По \$20.00 - Е. Баюс, А. Чабан, Т. Колос, Д. Котляр, А. Мацко.

Австралія:

Т. Федак \$50.00, Н. Теленко \$20.00, Й. Ілько \$8.00.

Швеція: - С. Чупак \$20.00.

Збіркова листа ч.9, Чікаго, збирщик П. Хома:

С. Воробей \$10.00 і по \$5.00 - О. Тхорик, М. Мельник, В. Склуба, Т. Кренціглова, І. Лебедович, І. Кожінська, Я. Кравчишин.

П. Хома \$3.00, А. Сорока \$2.00.

П. Бухвак (Чікаго), зб. л. ч.30:

По \$10.00 - П. Бухвак, М. Бискош, Я. Кравчишин, О. Чурма, І. Бискош, Ю. Хиляк, Р. Бискош, Б. Бухвак.

Д. Кулик (Трой НЙ), зб. л. ч.45:

По \$10.00 - Д. Кулик, С. Ксеніч, Г. Ільницький, В. Роман.

По \$5.00 - І. Романишин, С. Мадзелян, П. Спяк, В. Літинський, І. Демчар, І. Карабін, В. Грицковян, В. Мокій, І. Мокій.

I. Рабарська (Ютика, НЙ), зб. л. ч.93:

П. Андроняк \$50.00.

По \$20.00 - Р. Рабарська, Т. Горбовий, М. Худик, В. Ленько, М. Когутяк, о. Б. Смик, С. і О. Мельник.

По \$10.00 - З. Паславська, Н.Н., П. Холявка, Я. Яцковський та І. Горбовий \$5.00.

A. Яріш (Рочестер, НЙ), зб. л. ч.482:

А. Яріш і М. Матковський по \$10.00 та І. Шурин \$5.00.

I. Ротко (Когоес, НЙ), зб. л. ч.94:

По \$5.00 - І. Ротко, С. Поповська, В. Стадник, М. Грещак, С. Демчар, І. Грицковян, Р. Мацюк, С. Галібей, М. Савків, С. Масляк, М. Дубец, Т. Ракочий, М. Мисак, М. Куфель, мгр. М. Гогоша, М. Павлів, М. Габура, М. Янішак, Г. Сорока, Б.Буранич, В. Левицький.

М. Янішак \$4.00 і О. Білинський \$1.00.

I. Ткач (Боффало, НЙ), зб. л. ч.96:

І. Ткач \$20.00, М. Сташків \$10.00.

По \$5.00 - В. Уляк, М. Савуляк, Н.Н., А. Морчиха, В. Горбач, К. Легновська, В. Ваницький, В. Сметанюк, С. Вуйцік, Б. Ковалъчик, Е. Бандрівський, О. Зелінський, Й. Следзона, М. Проценко.

С. Бойко \$3.00.

C. Вуйцік (Боффало, НЙ), зб. л. ч.101:

П. Цегенька \$20.00, С. Вуйцік \$10.00.

По \$5.00 - Е. Бандрівський, Д. Бафанецький, І. Горбачук, П. Бандрівський, В. Шарван, М. Юрків, М. Іванович, І. Мороз, Т. Михаськів, Д. Пітолай, Р. Конотопський, В. Пристайко, А. Претришин, М. Тушницький, М. Гнатів.

Я. Даньків (Клифтон, Н.Дж), зб. л. ч.110:

Я. Данків \$20.00. По \$5.00 - Т. Хомишак, М. Федорів, Т. Іванюк, С. Халупа.

B. Кец (Френклін, Н.Дж.), зб. л. ч.126:

В. Кец \$20.00. По \$10.00 - В. Хомут, Панкевич, С. Старожитник.

По \$5.00 - М. Хмут, М. Луцик, С. Кенік.

M. Пилипчак (Норт Берген, Н.Дж.), зб. л. ч.142:

По \$10.00 - М. Пилипчак, Гева.

По \$5.00 - Г. Бура, І. Янко, Р. Мудрик.

P. Зятик (Седар Нолс, Н.Дж.), зб. л. ч.153:

П. Зятик \$20.00. По \$10.00 - М. Босараб і О. Куси.

Д. Порхняк \$5.00, З. Гарин \$3.00.

E. Чучман (Карнегі, Па.), зб. л. ч.160:

По \$20.00 - Д. Харітан і Син.

По \$10.00 - Е. Чучман, Е. Чучман (мол.), І. Калимон, С. Зінський, С. Куземка, М. Куземка, М. Нечепір.

По \$5.00 - М. Міщук, М. Сивий, Т. Конецький, Ю. Гончар, А. Германський, О. Заліщук, В. Олійник, М. Шалегіда, П. Калимон, М. Шпак, С. Капелик, І. Когут.

Д. Секелик \$3.00, Д. Пиш \$2.00.

B. Горбовий (Голмес, Па.), зб. л. ч. 161:

Горбовий (родина) \$50.00, М. і В. Кавка \$10.00, Т. Шетінський \$2.00.

P. Дмитрик (Парма, Огайо), зб. л. ч.171:

По \$20.00 - П. Дмитрик, І. Майкович. М. Данко \$5.00.

P. Пенгрин (Севен Гіллс, Огайо), зб. л. ч.180:

П. Пенгрин \$20.00.

По \$10.00 - О. Теркала, Наруш-Сало, В. Бубно, В. Собчак.

По \$5.00 - О. Фалат, Я. Кравчук, В. Петрук, Й. Копистинський, Х. Грінберг, І. Гаврилів, П. Буона, М. Наконечний, І. Мален, А. Чен, Н.Н., М. Мадарац, Л. Когут, Л. Мудрий, Е. М. Гейниш, Е. Терентей, П. Крамарчук, Л. Василів, Д. Мурин.

Р. Госвак \$3.00, М. Юрків \$3.00, М. Лучишин \$2.00.

М. Попович (Тавтон, Mass.), зб. л. ч. 181:
По \$10.00 - М. Попович, В. Бурджес.

П. Грицак (Кренфорд, Н.Дж.), зб. л. ч.188:
П. Грицак \$25.00. Каша \$5.00.

О. Червінська (Рочестер, НЙ), зб. л. ч.198:
По \$10.00 - О. Червінська, К. І. Лялюк.

I. Брехун (Торонто), зб. л. ч.216:
I. Брехун \$18.00. С. Мачужак \$12.00.

Д. Грицько (Австралія), зб. л. ч.258, 261 (в австралійських долярах):

Ю. Борець \$30.00.

По \$20.00 - I. Андриц, Я. Береговий, В. Тилька, С. Медвідь \$15.00.

По \$10.00 - Д. Грицько, В. Ней, Т. Галан, М. Смолинець, М. Вайда.

По \$5.00 - А. Дзердз, М. Павлишин, В. Рудка, В. Драбина, С. Козак, В. Костка, С.Ш.

С. Лозик (Австралія), зб. л. ч.264 (в австралійських долярах):

По \$20.00 - Б. К. Микитюк, С. О. Корець.

По \$10.00 - С. Попадинець, В. М. Гойса, М. І. Перін, I. Легкий, П. Якимович, Л. Паращин, С. Н. Петровський, С. Лозик \$6.00.

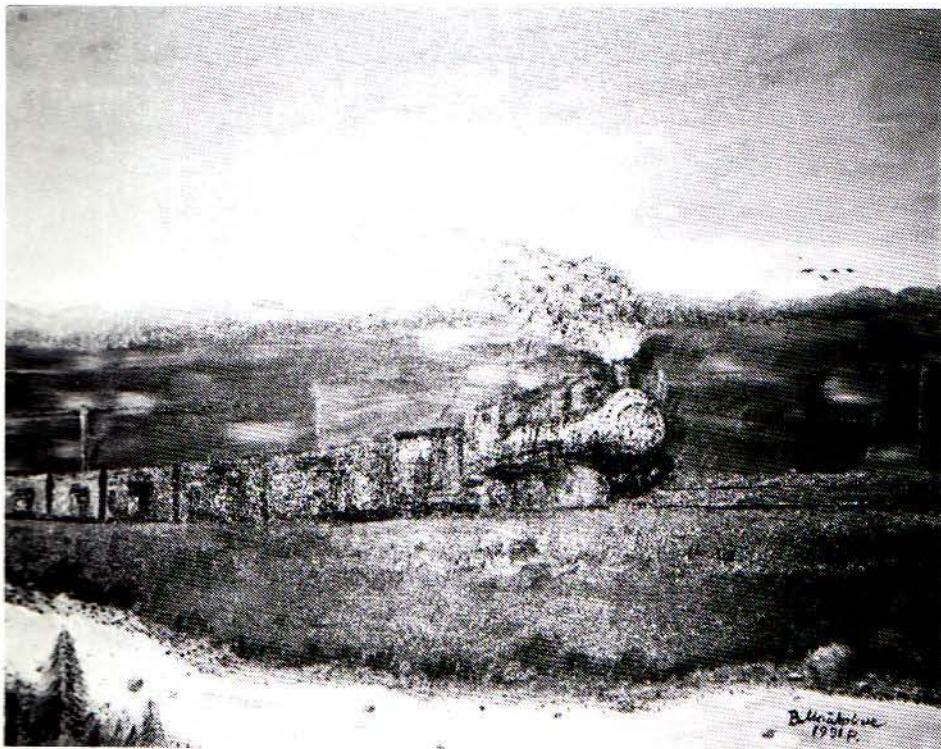
По \$5.00 - I. Дмитрук, П. Попадинець, Г. (нечітке), Б. Гутей, В. Люзера, В. Феделеш, М. Менцінська, Е. І. Росовський, Г. Маслій, Р. М. (нечітке), А. Береговий, Р. Попадинець, М. Лозик, Р. Порпа, П. Осташевський, Т. Паращин, Мельничук, В. Поповський, Б. Гавриляк, Й. Теплий.

Г. Ярош (Англія), зб.л.ч.269 (англ. фунти):

По 5.00 ап. - Г. Ярош, В. Гаргай, М. Жуківський, М. Войціховський, П. Пухир, Д. Качан.

Д. Єйна (Англія), зб. л. ч.270 (англ. фунти):

По 5.00 ап. - М. Ревіляк, І. Коваль, М. Данилко, М. Маркович, В. Ковалик, О. (нечітке), М. Добош, М. Буця, Я. Баран, М. Кривишин, М. Табарчук, В. Лучин, М.А.Р-г, П. Співак, С. Гендерсон, Вуєк, М. Помчак, Паращак.

„Вісла 1947 р.”
Олія Василя Майковича (1991 р.)

NON-PROFIT ORG.
U.S. POSTAGE

PAID

Digitally signed by http://lemko.org

DN: cn=HTTP://LEMKO.ORG,o=Walter

Maksimovich, ou=email=walter@lemko.org,

c=US

CLIFTON, N.J.

PERMIT NO. 29

Date: 2009.12.26 13:46:55 -05'00'

НАШІ ВИДАННЯ

АННАЛИ ч. 1 ..... 10.00 дол.
(матеріали про Лемківщину)

АННАЛИ ч. 2 ..... 10.00 дол.
(матеріали про Лемківщину)

АННАЛИ ч. 3 ..... 15.00 дол.

АННАЛИ ч. 4 ..... 15.00 дол.

ТВОРИ — Богдана Ігоря Антонича ..... 10.00 дол.
(на вичерпанню)

Журнал "ЛЕМКІВЩИНА" — річна передплата ..... 10.00 дол.

"ЗА СЯН" — Іван Филипчак ..... 5.00 дол.

СВЯТА РІДНА ЗЕМЛЯ — Юліан Бескид ..... 5.00 дол.

Замовляти на адресу:

THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION, INC.
P.O. Box 7, Clifton, NJ 07011